

ویرایش دوم

الحمد للہ جمعہ دانشنامہ کسٹو

مداقل

www.ketab.ir

مدرسہ کاظمیہ
سید محمد کاظم و میرزا محمد

مجمع دانشنامه آشوب

سید محمد کاظم و میرزا محمد کاظمی

ناشر: صحیفه خرد

نوبت چاپ: دوم / ویرایش دوم / ۱۳۹۶ (چاپ اول از این ناشر)

لیتوگرافی: ترام اسکندر

چاپ: ۱۰۰۰

شماره پخش: ۱۰ دوره

شابک دوره: ۹۷۸-۶۰۰-۵۷۲۴-۰۷-۴

شابک جلد اول: ۹۷۸-۶۰۰-۵۷۲۴-۰۷-۱

تلفن ناشر: ۰۹۱۲۸۵۱۲۲۰۱ | ۰۲۵ ۳۷۸۰۰۱۹۸

سرشناسه: کاظمینی، میرزا محمد، ۱۳۴۳ - گردآورنده

عنوان:

دانشنامه ائمه جمعه کشور

تکرار نام پدیدآور: به اهتمام میرزا محمد کاظمینی، سید محمد کاظم مدرس

مشخصات نشر:

قم: صحیفه خرد، ۱۳۹۶

مشخصات ظاهری:

۳ ج. [۴۸۸ص]: مصور، عکس

شابک دوره:

۹۷۸-۶۰۰-۵۷۲۴-۰۷-۴

شابک جلد اول:

۹۷۸-۶۰۰-۵۷۲۴-۰۷-۱

یادداشت:

نمایه

موضوع:

ائمه جمعه و جماعت - ایران - دایرةالمعارف‌ها

موضوع:

نماز جماعت

شناسه افزوده:

مدرسی، سید محمد کاظم، ۱۳۴۱ - گردآورنده

رده‌بندی کنگره:

DSR ۱۵۸۸ / ک۲۵۲۳، ۱۳۹۶

رده‌بندی دیویی:

۹۵۵ / ۰۸۴۰۹۲۲

شماره مدرک:

۴۱۲۶۲۱۶

تمامی حقوق این اثر به موسسه فرهنگی - هنری ریحانة الرسول یزد تعلق دارد.

فهرست

۷	پیشگفتار چاپ دوم
۹	پیشگفتار
۱۷	نماز جمعه در قرآن و کلام معصومین (ع)
۲۱	نماز جمعه از دیدگاه بنیانگذار اسلام، حضرت امام خمینی (ره)
۲۳	نماز جمعه و زنده نگه داشتن اسلام در قلوب مؤمنین
۲۳	نماز جمعه نمایشی از قدرت سیاسی و اجتماعی اسلام
۲۴	محتوای خطبه‌های نماز جمعه
۲۴	وظایف انمه محترم جمعه
۲۷	نماز جمعه در کلام مقام معظم رهبری، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای
۲۸	وظایف انمه محترم جمعه
۲۹	ضرورت اعتلای سطح خطبه‌ها
۲۹	توصیه به جوانان
۳۱	مقدمه حجت الاسلام والمسلمین سیدرضا تقوی
۳۲	۱. نماز جمعه، عنصر حفظ‌کننده نظام
۳۲	۲. نماز جمعه، بخشی از دستگاه رهبری
۳۳	۳. نماز جمعه، وسیله تربیت اسلامی
۳۴	۴. نماز جمعه، سنگر مقابله با تهاجم فرهنگی
۳۴	۵. نماز جمعه، سنگر دفاع از انقلاب اسلامی
۳۵	۶. نماز جمعه، نماز وحدت‌آفرین
۳۷	۷. نماز جمعه، نقطه آرامش دل‌ها
۴۱	فهرست مدخل‌ها
۱۵۷۷	احکام و تصاویر
۱۶۰۱	فهرست اعلام

پیشگفتار چاپ دوم

چند ماه از پیروزی انقلاب اسلامی نگذشته بود که امام خمینی (ره) در تاریخ پنجم مرداد ۱۳۵۸ طی حکمی دستور اقامه نماز جمعه را در تهران صادر فرمودند. این تدبیر الهی اهداف بلندتری را دنبال می‌کرد که برخی از آنها عبارت است از:

۱. احیای فریضه نماز جمعه در سراسر کشور
۲. اتحاد و انسجام جامعه انقلابی؛
۳. حضور پرشور مردم در صحنه‌های سیاسی و اجتماعی؛
۴. رشد بصیرت سیاسی و تقویت پایه‌های ایمانی و اخلاقی مردم؛
۵. تبیین مواضع انقلاب اسلامی و راهکارهای مقابله با دشمنان داخلی و خارجی از زبان روحانیت؛
۶. پشتیبانی از نظام ولایی جمهوری اسلامی، به ویژه در زمانی که ساختار آن شکل نگرفته بود.

بر همین اساس رهبر معظم انقلاب اسلامی، آیت‌الله العظمی خامنه‌ای - مد ظله العالی - در تاریخ چهاردهم دی ۱۳۹۴ در دیدار با ائمه جمعه سراسر کشور فرمودند: «نماز جمعه یک قرارگاه است، قرارگاه ایمان، قرارگاه تقوا، قرارگاه بصیرت، قرارگاه اخلاق. فرمانده قرارگاه امامت جمعه، شخص امام جمعه است».

این تعبیر، با همه الزامات آن، به خوبی روشن می‌کند که نماز جمعه میدان رزم فرهنگی و سیاسی با کژی‌ها و انحرافات و هر زمان دشمن در صدد ایجاد انحراف در مسیر انقلاب اسلامی برآمده، سنگر نماز جمعه توانسته است میلیون‌ها مرد و زن مؤمن و وفادار را به صحنه

دانشنامه ائمه هدی

دفاع از ارزش‌های اسلام و انقلاب و امام و شهیدان فراخواند و توطئه‌ها و نقشه‌های دشمنان را خشی کند.

باری، اکنون که با عنایت مقام معظم رهبری - مدّ ظله العالی - در بیش از هشتصد و پنجاه نقطه کشور نماز جمعه اقامه می‌شود و خطیبان جمعه در این سنگر مقدس به روشنگری و دعوت مردم به تقوا می‌پردازند، حضرت حق را سپاسگزاریم که توفیق داد ویرایش دوم دانشنامه ائمه جمعه کشور در سه جلد و بالغ بر هزار و سیصد مدخل برای آشنایی اجمالی مردم قدرشناس ایران اسلامی با زندگینامه و سوابق علمی و فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی امامان جمعه سراسر کشور به زیور طبع آراسته گردد.

در خاتمه به خود فرض می‌دانیم از اعضای محترم شورای سیاست‌گذاری ائمه جمعه، خصوصاً رئیس محترم آن شورا حضرت آیت‌الله حاج سیدرضا تقوی و معاون محترم جذب و گزینش آن حجت الاسلام و المسلمین حاج سیداحمد تقوی، و نیز حجت الاسلام سیدمحمدحسن مدرس مصطفی آقایان سعید محمودی و عبدالحمید عطاران و سعید کاظمینی و محمدهادی کاظمینی و محمدمهرداد کاظمینی و محمدعلی کاظمینی که حمایت و همراهی ایشان پشوانه کارمان بود، تقدیر و تشکر را برای آنان دوام نعمت و حسن عاقبت طلب نماییم.

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

سیدمحمد کاظم مدرسی - میرزا محمد کاظمینی

عید سعید قربان ۱۴۳۷

پیشگفتار

از دست آوردهای عظیم و فراوان فرهنگی و دینی انقلاب شکوهمند اسلامی احیای فریضه نماز جمعه در سراسر کشور مهم است؛ اسلامی است؛ فریضه‌ای که اقامه آن از صدر اسلام تاکنون با فراز و نشیب‌ها همراه بوده و در پاره‌ای از ادوار با وجود اعتقاد به وجوب آن، دوری از آن را بر اقامه این واجب ترجیح می‌دادند.

این فراز و نشیب - افزون بر شرایط دشوار سیاسی حاکم بر زمان - ناشی از دیدگاه کارشناسانه عالمان و فقیهان شیعه است؛ چرا که بر اساس برداشت برخی از فقیهان، چون: سیدمرتضی، شیخ طوسی، ابن ادریس، محقق حلی، علامه حلی، فاضل مقداد و فاضل هندی، شرط وجوب نماز جمعه را حضور امام معصوم (ع) یا نائب خاص او پنداشته و برخی دیگر، چون: ملاحسن استرآبادی، شیخ ابراهیم قطیفی، شیخ حسن کتبی، سید قاضی نورالله تستری، شیخ علی‌نقی کمره‌ای، محمدباقر قزوینی و ملا اسماعیل مازندرانی، تابعونی به حرمت این نماز در زمان غیبت معتقد شده‌اند.

شاید علت دیگر افول این فریضه آن بود که خطیب الزاماً باید بر اساس سنت پایه‌گذاری شده از نیمه اول قرن دوم، یعنی از زمان «ابوجعفر منصور عباسی» (م: ۱۵۸) نام خلفا یا حاکمان را صریحاً بر زبان آورد و با تمجید از آنان زمینه‌های تأیید را از جانب خود و نمازگزاران فراهم سازد. بدیهی است این امر با فرهنگ ناب شیعی سازگاری نداشت؛ چرا که علاوه بر

روایات فراوان ولوی مبنی بر منع از این عمل، با فرموده نبی مکرم اسلام (ص) که مدح و ثنای فاجر را موجب غضب خداوند ذکر نموده‌اند^۱ سازگاری نداشت.

از سوی دیگر تلفیق جمعه، جماعت و حکومت که زمینه‌ساز اقامه فریضه‌ای به نام نماز جمعه بود، پیوسته جایگاه این عبادت را که برقراری ارتباط میان خلق و خالق در پرتوی حکومت حق است در مقام عالی قرار داد و جمع بی‌شماری از فقیهان شیعی به تبعیت از فرهنگ ناب نبوی و ولوی با دیدگاه خاصی به آن می‌نگریستند؛ از این رو ترک عملی آن هیچگاه به معنای کم‌توجهی یا بی‌اهمیت بودن این فریضه به حساب نخواهد آمد و بر همین اساس با فراهم شدن نسبی شرایط اقامه این فریضه، مشعل‌داران فقاهت در میدان سیاست و اجتماع به احیا و اقامه آن پرداختند و چنان‌که تاریخ روشن می‌سازد، آنگاه که فقیهان و مجتهدان شیعی راه را برای انجام این نماز عبادی سیاسی گشوده می‌دیدند از تمام توان خود بهره می‌گرفتند.

نمونه بارز تاریخی آن زمان حکومت صفویان (۹۰۷-۱۱۴۸ق) است که نه تنها عالمان شیعی به خاطر فراهم آمدن نسبی شرایط، تمایل و اراده جدی خود را مبنی بر اقامه این فریضه ابراز داشتند، بلکه قدرت‌مندان صومالی و به ویژه شاه اسماعیل (م: ۹۳۷) خود شخصاً تمایل به این امر داشتند و با استفاده از شرایط به در فقه مطرح است، افرادی را برای اقامه نماز جمعه معین می‌کردند.^۲

گویند در دوران صفویه نخستین بار شیخ نورالدین علی بن حسین، معروف به «محقق کرکی» (م: ۹۳۸) توجه خاص خود را به اقامه جمعه مبذول داشت و به اقامه آن در ایران مبادرت ورزید. پس از او عالمان و فقیهان دیگری در شهرهای مختلف این مرز و بوم اقدام به این عمل نمودند که نام و محل اقامه جمعی از این بزرگان در این قرار است:

شیخ حسین بن عبدالصمد حارثی (م: ۹۸۴) پدر شیخ عباسی، محل اقامه جمعه: خراسان.
شیخ عبدالله بن حسین تستری (م: ۱۰۲۱) محل اقامه جمعه: اصفهان.
شیخ لطف‌الله بن عبدالکریم عاملی (م: ۱۰۳۲) محل اقامه جمعه: اصفهان.
شیخ بهاء‌الدین محمد بن حسین عاملی، معروف به شیخ بهائی (م: ۱۰۳۵)، محل اقامه جمعه: اصفهان.

میر محمدباقر بن میر شمس‌الدین محمد حسینی، معروف به میرداماد (م: ۱۰۴۱).
سیدابوطالب حسین بن رفیع‌الدین حسینی (م: ۱۰۶۶)، محل اقامه جمعه: اصفهان.
ملا محمد مقیم یزدی (م: ۱۰۸۴)، محل اقامه جمعه: یزد.
ملا محمد طاهر بن محمد حسین شیرازی (م: ۱۰۹۸)، محل اقامه جمعه: قم.
ملا عوض تستری (م: ۱۱۰۰)، محل اقامه جمعه: کرمان.

۱. إِذَا مُلِحَ الْقَاجِرُ أَهْتَزَّ الْعَرْشُ وَ غَضِبَ الرَّبُّ (بحارالانوار، ج ۷۴، ص ۱۵۰).

۲. البدر الزاهر فی صلاة الجمعة والمسافر، ص ۷.

ملا محمد باقر مجلسی (م: ۱۱۱۰)، محل اقامه جمعه: اصفهان.

شیخ احمد معروف به شیخ صالح بحرانی جهرمی (م: ۱۱۲۴)، محل اقامه جمعه: جهرم.

شیخ احمد معروف به شیخ ابراهیم درازی بحرانی (م: ۱۱۳۱)، محل اقامه جمعه: بحرین.

ملا محمد بن علی نجار تستری (م: ۱۱۴۰).

ناگفته نماند که همت عملی فقیهان و امامان جمعه فوق‌الذکر مدیون فرهنگ‌سازی ایشان و بسیاری دیگر از فقیهان بود که نه تنها در مقابل حرمت اقامه جمعه، بلکه حتی در مقابل وجوب تأخیری آن آثار علمی و فکری خود را در قالب بیان وجوب عینی و تعیینی نماز جمعه در زمان غیبت به رشته تحریر درآوردند و به نشر آن پرداختند. این بزرگواران با بهره‌گیری از سنت رسول‌الله (ص) و پیشوایان معصومی که اقدام به انجام این فریضه نموده‌اند و نیز با بهره‌مندی از روایات ریح و غیر صریح موجود از اهل بیت (ع) مبانی علمی کار را استحکام بخشیده بودند. تاریخ نام و اثر مکتوب آنان را این گونه یادآور می‌شود:

شیخ نورالدین علی، معروف به محقق کرکی یا محقق ثانی (م: ۹۳۸)، مؤلف «رسالة فی صلاة الجمعة».

زین‌الدین بن علی معروف به «شهید ثانی» (م: ۹۶۶)، مؤلف «رسالة فی صلاة الجمعة».

شیخ حسین بن عبدالحمّد علی، پدر شیخ بهائی (م: ۹۸۴)، مؤلف «العقد الطهماسی».

سید احمد بن محمد معروف به «محقق اردبیلی» (م: ۹۹۳)، مؤلف «زبدة البیان فی احکام القرآن».

سید حسین بحرانی (م: ۱۰۰۱)، مؤلف «رسالة فی صلاة الجمعة و وجوبها».

سید شمس‌الدین عاملی، معروف به «صاحب مدارک» (م: ۱۰۰۹)، مؤلف «مدارک الاحکام».

شیخ جمال‌الدین حسن بن زین‌الدین، فرزند شهید ثانی و معروف به «صاحب معالم»، مؤلف «الائنا عشریة».

ملا عمادالدین بن یونس (م: ۱۰۲۱)، مؤلف «رسالة فی صلاة الجمعة و وجوبها العینی».

ملا عبد الله تستری (م: ۱۰۲۱)، مؤلف «رسالة فی صلاة الجمعة و اختیارات الوجوب».

محمد بن حسن بن شهید ثانی (م: ۱۰۳۱)، مؤلف «شرح رسالة الائمة عشریة».

ملا محمد قرشی ساوجی (م: حدود ۱۰۳۰)، مؤلف «رسالة فی صلاة الجمعة»^۱.

برگزاری نماز جمعه و شیوع آن نیز در زمان صفویان به آسانی صورت نگرفت و این نماز عبادی، سیاسی با مخالفت‌های فراوان در برخی از شهرها مواجه می‌شد و از این جهت گاهی از استقبال خوبی برخوردار نبود.

۱. مرحوم آقا بزرگ تهرانی، تنها ۹۸ اثر را با عنوان «رسالة فی صلاة الجمعة»، از بزرگان و عالمان شیعی به ثبت رسانیده است. (الذریعة، ج ۱۵)

ملا محمد مقیم یزدی (م: ۱۰۸۴) که نخستین برگزار کننده نماز جمعه در یزد بوده است، درباره این شهر می‌نویسد:

ولما كانت هذه الفريضة العظيمة في بلدتي متروكة و لم تكن كما في سائر البلاد معروفة مشهورة لم اجد سبيل السعي الى تحصيلها الا ان اكون مقيمها مع الاولاد والاخوان ومريديها حتى (لم) اجد من الاخيار والابرار من يقيمها و كان كثير من الاكابر ينقمون مني وقليل من قليل نصروني؛

و چون نماز جمعه با همه عظمت آن در شهر من - یزد - متروک بوده و چونان سایر بلاد معروف و مشهور نبود، راهی جز آن نداشتم تا با فرزندان و برادران و علاقه‌مندان به این نماز، اقامه جمعه کنم و ندیدم که نیکان و خوبان اقدام به انجام آن نمایند. این در حالی بود که بسیاری از بزرگان از من ناخشنود بوده و تنها اندکی از من یاری می‌کردند.

در این دوران مساجد جمعه عموماً در شهرهای بزرگ ایران بازسازی و یا ساخته شد و از مساجد جامع اهل سنت مستقل گردید و به پایگاه‌هایی برای ترویج افکار و اندیشه‌های اهل بیت (ع) تبدیل شد. با سبب شدن دوران صفویان و از بین رفتن روابط علما با دولت‌ها و سلسله‌های افغانه، افشاریه، زندیه، قاجاریه و پهلوی، برگزاری نماز جمعه رو به افول نهاد و کم‌رنگ گردید؛ تا جایی که در برخی شهرها، اقامه کنندگان این فریضه به سبب آنکه باید مرتبط با دستگاه سیاسی حاکم باشند، به عنوان عالم و یا روحانی درباری شناخته می‌شدند؛ از این رو بیشتر مراجع و فقیهان عصر از روی این دوری می‌جستند.

این بی‌توجهی تا بدانجا پیش رفت که در ایامی از زمان‌ها در شهری مثل شهر یزد که دارالعباده‌اش گویند، امام جمعه به خاطر کامل نبودن تعداد افراد از شروع خطبه‌ها باز می‌ماند و خادم مسجد باید برای تکمیل نفرات به بیرون از مسجد می‌روید و از مردم دعوت به شرکت نماید.

با گذشت زمان و پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی به رهبری حضرت آیت‌الله العظمی امام خمینی (ره)، این فریضه، مجد و عظمت از دست رفته خود را بازیافت و هنوز شش ماه از پیروزی انقلاب نگذشته بود که امام راحل (ره) دستور اقامه آن را صادر فرمودند؛ بنابراین نخستین نماز جمعه با شکوه و پر عظمت شیعی در تاریخ ایران زمین با شرکت بیش از یک میلیون نفر در نخستین جمعه ماه رمضان سال ۱۳۹۹ق، برابر با ۵ مرداد ۱۴۰۸ش، در گرمای شدید تابستان و در زیر آفتاب به امر امام (ره) و به امامت و پیشوایی عالم نستوه مرحوم آیت‌الله حاج سید محمود طالقانی (ره) در دانشگاه تهران، مرکز علم و سازندگی، برگزار گردید.

پس از آن امام (ره) به عنوان فقیه حاکم با صدور فرمان‌های مستقلی شخصیت‌های

۱. ناگفته نماند که در هر زمانی بودند عالمانی که به دور از هر گونه ارتباط با دستگاه جابرانه حکومت‌ها و حتی در شرایط سخت سیاسی به خاطر مبانی فقهی خود اقدام به اقامه نماز جمعه می‌نمودند که نمونه بارز آن را می‌توان شخصیت‌هایی چون: آیت‌الله العظمی حاج سید محمد تقی خوانساری و آیت‌الله العظمی محمد علی اراکی معرفی کرد. این قبیل افراد در پاره‌ای از شهرهای دیگر غیر از قم نیز در طول تاریخ دیده می‌شوند.

برجسته علمی را که به تقوا و سیاست آراسته بودند، به نمایندگی خود و امامت جمعه معرفی و نصب فرمودند.

با غروب خورشید وجود امام خمینی (ره) در خرداد ۱۳۶۸ ش شخصیت فرهیخته دیگری که خود سال‌ها به امر مبارک امام (ره) در تهران به اقامه جمعه می‌پرداخت و با خطبه‌های حکیمانه‌اش زنگار از دل‌ها می‌زدود و به تبیین راه و رسم زندگی شرافتمندانه برای مردم و مسئولان در این سنگر می‌پرداخت، یعنی رهبر فرزانه انقلاب اسلامی آیت‌الله حاج سیدعلی حسینی خامنه‌ای، مد ظله العالی، این بیرق را همراه با کوله‌باری از تجربه بر دوش کشید و هوشمندانه و مدبرانه، در کنار دیگر مسئولیت‌ها، به هر چه با شکوهمند نمودن برگزاری آن همت گماشت.

ایشان با منجم نمودن شورای سیاست‌گذاری ائمه جمعه و نظارت دقیق و مستمر بر این نهاد معنوی و سیاسی و تبیین راهکارهای رشد و بالندگی این فریضه زمینه بهره‌مندی همه جانبه ملت غیور و دین‌ور ایالت اسلامی را فراهم آوردند و هم اینک این فریضه اجتماعی که با دو رکن عبادت و سیاست دوپس آمیخته است به عنوان بخشی از دستگاه رهبری، عامل ایجاد تربیت اسلامی و عنصر حفظ کننده ارزش‌های نظام الهی جمهوری اسلامی و سنگر دفاع از انقلاب اسلامی و مقابله با تمام فتنه‌ها و نقطه آرامش بخش دل‌ها و وحدت‌آفرین این مرز و بوم شناخته می‌شود و بی‌جهت نیست که در طول ربع قرن گذشته پیوسته مورد انواع دشمنی‌ها و کینه‌توزی‌ها قرار گرفته است.

در اینجا، جا دارد تا سیری گذرا از تاریخچه تدوین «دانشنامه امامان جمعه» را یادآور شویم و از قصور و تقصیرهای دست‌اندرکاران تدوین و تألیف پوزش بطلبیم.

در پی برگزاری هجدهمین گردهمایی ائمه جمعه کشور در مهرماه ۱۳۸۲ و ارائه اثر دو جلدی «مفاخر یزد» به ریاست محترم شورای سیاست‌گذاری ائمه جمعه حضرت جناب حجت‌الاسلام والمسلمین آقای حاج سیدرضا تقوی، ایشان اظهار محاسن نمودند تا شرح حال امامان جمعه کشور نیز بدان صورت تدوین و منتشر گردد؛ از این رو پس از دعوت رسمی ایشان و برگزاری مذاکرات اولیه در ۵ آبان ۱۳۸۲ ش، کار تدوین این اثر نیز به مؤلفین کتاب «مفاخر یزد» واگذار گردید.

با روشن شدن اصول و برنامه‌های تدوین و نوع نگارش، کار جمع‌آوری اطلاعات این عزیزان در محل بنیاد فرهنگی، پژوهشی ریحانة‌الرسول (ص) یزد آغاز گردید و با جدیت و تلاش، همراه با دقت پیگیری شد.

نخست پرسش‌نامه‌ای مبسوط، با نظر شورای سیاست‌گذاری تنظیم گردید و برای جمع‌آوری آخرین اطلاعات از وضعیت و شرح حال امامان جمعه به آدرس تمامی این فرهیختگان ارسال گردید. جمع بسیاری از این عزیزان با استقبال گرم خود ما را همراهی نمودند

و اندکی نیز - شاید به سبب مشاغل گوناگون و نبود فرصت کافی - ما را تنها گذاشتند که در این راستا با پیگیری‌های مجدد و مکرر از طریق مکاتبه و تلفن، بسیاری از زندگی‌نامه‌ها که عموماً با اختصار و دوری از هرگونه خودستایی بود به دست تدوین‌کنندگان رسید.

روشن است که اگر از طریق عادی و مکاتبه معمولی می‌خواستیم به تکمیل این پرونده‌ها بپردازیم کار تدوین به درازا می‌انجامید؛ از این رو با در نظر گرفتن زمان خاص و ابلاغ آن به امامان محترم جمعه، پرونده‌ها را بسته شده تلقی نمودیم و تدوین زندگی‌نامه‌ها آغاز گردید. این در حالی بود که بر اساس اصول اولیه باید شرح حال امامان جمعه پس از پیروزی انقلاب اسلامی که مستعفی، فوت شده و یا به سبب کهولت سن از این سمت کناره‌گیری کردند، تدوین گردد. به دست آوردن شرح حال این عزیزان و خدمات ارزنده‌شان بسیار دشوارتر از امامان جمعه فعلی بود.

به هر تقدیر با مساعدت و همکاری شورای محترم سیاست‌گذاری ائمه جمعه، خاصه ریاست محترم شورای حضرت حجت‌الاسلام والمسلمین سیدرضا تقوی همچنین حجت‌الاسلام سیداحمد تهری، سنول واحد تحقیقات گزینش ائمه جمعه و مسئولین دفاتر این شورا در استان‌های مختلف و یاری پاره‌ای دیگر از امامان جمعه کار جمع‌آوری اطلاعات زندگی‌نامه‌ها به پایان رسید. حاصل آن انتشار دو جلد کتاب با نام «دانشنامه ائمه جمعه کشور» بود که با حدود هزار بخش در ردیف کتاب‌های مرجع تاریخی قرار گرفت و افزون بر نهادینه کردن تاریخ نماز جمعه، سندی ارزشمند را برای پژوهندگان عرصه‌های دین و تاریخ پدید آورد.

بدیهی است دایره‌المعارف‌ها و دانشنامه‌ها هیچ‌گاه به بطلان واقعی خود نمی‌رسند؛ چرا که همواره اطلاعات تازه‌ای در راه است که موجب تغییر آثار و اسامی مطالب آنها می‌شود. در پایان ضمن سپاسگزاری از درگاه احدیت که توفیق نگارش شرح حال جمعی از مشعل‌داران تفکر و معنویت جامعه را به ما عنایت فرمود نکاتی را یادآور می‌شویم:

۱. مدخل‌های این مجموعه که به ترتیب الفبای فامیلی تنظیم گردیده است در بردارنده اسامی امامان جمعه منصوب شیعه پس از انقلاب، اسامی اعضای محترم شورای سیاست‌گذاری در ادوار مختلف و اسامی مسئولین کنونی دفاتر نمایندگی شورای سیاست‌گذاری ائمه جمعه در استان‌های کشور و معاونین شورا به همراه شرح حال آنان است.

۲. هرچند شرح حال بسیاری از امامان جمعه را می‌توان از مصادر و منابع دیگر هم استفاده نمود، اما سعی ما عموماً بر استفاده از مطالب ارسالی از سوی شخص امام جمعه یا دفتر ایشان بود؛ گرچه گاه نیز از دیگر منابع بهره‌برداری شد.

۳. بررسی و تدوین تاریخ شهدای محراب که در سنگر نماز جمعه مورد بغض و عداوت سرسپردگان اجانب قرار گرفتند و با شهادتشان بقای فرهنگ نماز جمعه را در این کشور باعث

شدند، فصل مستقلی را می‌طلبید که امید است در اثری دیگر حق این کبوتران خونین‌بال و مجاهدان میدان‌های علم و عمل ادا گردد.

۴. جنبه تاریخی داشتن این مجموعه باعث شد تا شرح حال تمامی امامان جمعه پس از انقلاب فارغ از هر گونه مسائل سیاسی و جبهه‌گیری‌های جناحی تدوین گردد.

۵. بسیار بجا بود تا پیشینه و سابقه اقامه جمعه در استان‌ها به صورت جداگانه مطرح گردد و بر همین اساس از امامان جمعه مراکز استان‌ها نیز چنین درخواستی صورت گرفت که به جهت آماده نبودن از درج آنها در این مجموعه خودداری گردید.

۶. محورهای عمده‌ای که در هر ترجمه مورد نظر قرار گرفت عبارت بود از:

(الف) شایسته کامل بر اساس مندرجات در شناسنامه؛

(ب) بقیه خانواده‌گی؛

(ج) سابقه تحصیل به همراه اساتید؛

(د) فعالیت‌های علمی؛

(هـ) آثار و تألیفات؛

(و) سوابق مبارزاتی؛

(ز) تاریخ انتصاب به امامت جمعه؛

(ح) خدمات فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی در دوران امامت جمعه؛

(ط) مسئولیت‌های رسمی و غیر رسمی در دوران امامت جمعه و قبل از آن؛

(ی) اجازه‌نامه‌ها؛

(ک) سابقه نماز جمعه محل و امامان جمعه موقت محل.

۷. چون اصل اولیه بنا بر فشرده‌نویسی بود؛ بنابراین از درج بسیاری از مطالب ارسالی از سوی شخصیت‌های مورد نظر پرهیز گردید که امید است ما با سوره عفو بخشش قرار دهند.

۸. زندگی‌نامه تعدادی از ائمه محترم جمعه و دست‌اندرکاران این نهاد، علی‌رغم پیگیری‌های شورای سیاست‌گذاری ائمه جمعه کشور و بنیاد فرهنگی، پژوهشی ریاسته‌الرسول (س)، به پژوهشکده بنیاد ارسال نگردید که ان شاء الله در صورت ارسال در ویرایش دوم نسبت به تدوین زندگی‌نامه‌های این بزرگواران اقدام خواهد شد.

در خاتمه از همه عزیزانی که بزرگوارانه دست استمداد ما را به گرمی فشردند و در مراحل مختلف ما را در تدوین این مجموعه یاری دادند، به ویژه از ریاست محترم شورای سیاست‌گذاری، حضرت حجت‌الاسلام والمسلمین حاج سیدرضا تقوی، و معاونت گزینش ائمه جمعه، حجت‌الاسلام سیداحمد تقوی، که تهیه زندگی‌نامه ائمه جمعه را عهده‌دار بوده‌اند و معاونین و کارکنان سخت‌کوش و متعهد شورا و نیز از همکاران و محققان پژوهشکده بنیاد

ریحانة الرسول (س) که در تحقیق، تدوین، ویرایش، چاپ و نشر آن شب و روز از مساعدت خود دریغ نورزیده اند؛ به خصوص سرکار خانم فاطمه محسن زاده، مدیر محترم پژوهشکده، و برادر ارجمند آقای محمد حسن عالم، کمال تقدیر و تشکر خود را ابراز می داریم.

والسلام علی من اتبع الهدی

سید محمد کاظم مدرسی - میرزا محمد کاظمینی

یزد - آبان ۱۳۸۴ ش

www.ketab.ir

نماز جمعه در قرآن و کلام معصومین (ع)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا بُدِيَ صَلَاتُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَ ذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره جمعه، آیه ۹).

آیا مؤمنان به یکتا خدا
چو دعوت بگیرد بیاید ندا
که در روز جمعه برای نماز
بسیاید رو بر درش با نیاز
شتابید بر سوی ذکر خدا
نمایید کسب و تجارت رها
که این کار یعنی نماز و سجود
بوی بهتر از هر چه دارد وجود

۱. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): الْجُمُعَةُ حَجٌّ الْمَسَاكِينِ؛

حضرت رسول (ص) فرمود: نماز جمعه، حج فقراست.

۲. قَالَ عَلِيٌّ (ع): ضَمِنْتُ لِسَيِّدَةِ عَلَى اللَّهِ الْجَنَّةَ مِنْهُمْ رَجُلٌ خَرَجَ إِلَى الْجُمُعَةِ حَتَّى يَكُونَ مِنَ الْجَنَّةِ؛

امام علی (ع) فرمود: بر خدا برای شش نفر بهشت را ضامن هستم: آنهایی که مردمی است که به سوی جمعه بیرون آید و مرگ او را دریابد.

۳. قَالَ الصَّادِقُ (ع): مَا مِنْ قَدَمٍ سَعَتْ إِلَى الْجُمُعَةِ إِلَّا حَرَّمَ اللَّهُ جَسَدَهَا عَلَى النَّارِ؛

امام صادق (ع) فرمود: هیچ قدمی نیست که به سوی نماز جمعه برداشته شود مگر اینکه خداوند بدن صاحب آن را بر آتش حرام می کند.

۱. میزان الحکمه، ج ۵، ص ۴۲۷.

۲. وسائل الشیعه، ج ۵، ص ۱۱.

۳. همان، ص ۳.

دانشنامه ائمه محمّدی

۴. عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (ص): الْجُمُعَةُ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهَا وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الَّتِي قَبْلَهَا وَزِيَادَةُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ؛^۱
رسول خدا (ص) فرمود: نماز جمعه، کفاره گناهان میان آن جمعه و جمعه قبل و سه روز پیش از آن می باشد.
۵. عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (ص): الْجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعَةِ وَ الصَّلَاةُ الْخَمْسُ كَفَّارَاتٌ لِمَا بَيْنَهُنَّ مَا اجْتَنَبَ الْكَبَائِرَ الْغُسْلُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ كَفَّارَةٌ وَ الْمَشْيُ إِلَى الْجُمُعَةِ كُلُّ قَدَمٍ مِنْهَا كَعَمَلٍ عَشْرِينَ سَنَةً فَإِذَا فَرَغَ مِنْ صَلَاةِ الْجُمُعَةِ أُجِيزَ بِعَمَلِ يَأْتِي سَنَةً؛^۲
رسول خدا (ص) فرمود: نماز جمعه تا نماز جمعه دیگر و نمازهای پنجگانه کفاره گناهان میان جمعه هاست تا وقتی که از گناهان کبیره دوری گردد، غسل روز جمعه کفاره گناه می باشد و هر گام که سوزی نماز جمعه برداشته شود برابر با عمل بیست ساله است و چون از نماز فارغ گرد به بیست و یک ساله نائل گردد.
۶. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): أَمَّا يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَهُوَ يَوْمٌ جَمَعَ اللَّهُ فِيهِ الْأَوَّلِينَ وَ الْآخِرِينَ يَوْمَ الْحِسَابِ مَا مِنْ مُؤْمِنٍ مَشَى بِقَدَمَيْهِ إِلَى الْجُمُعَةِ إِلَّا خَفَّفَ اللَّهُ عَلَيْهِ أَهْوَالَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ بَعْدَ مَا يَخْطُبُ الْإِمَامُ وَ هِيَ سَاعَةٌ يَرْحَمُ اللَّهُ فِيهَا الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ؛^۳
رسول خدا (ص) فرمود: اما روز جمعه مصادف با روز حساب است که خداوند در آن خلق اولین و آخرین را گرد آورده، هیچ انسانی مؤمنی پیاده به نماز جمعه نرود جز اینکه خداوند پس از خطبه امام، هراس روز قیامت را بر او سبک سازد، چرا که آن ساعتی است که خدا در آن ساعت، مرد و زن مؤمن را مورد رحمت قرار می دهد.
۷. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): لَمَّا أُسْرِيَ بِي إِلَى السَّمَاءِ لَزَلَتْ الْمُرَاجُ وَ أَثَبْتُ تَحْتَ الْعُوشِ سَبْعِينَ أَلْفَ مَدِينَةٍ كُلُّ مَدِينَةٍ كَذِيَابِكُمْ وَ مَلَائِكَةُ نَاشِرِي أَجْنَحَتِهِمْ يُسَبِّحُونَ اللَّهَ وَ يُكَلِّمُونَهُ وَ يَقُولُونَ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلَّذِينَ يَحْضُرُونَ صَلَاةَ الْجُمُعَةِ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلَّذِينَ يَغْتَسِلُونَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ؛^۴
پیامبر خدا (ص) فرمود: وقتی شب معراج مرا به آسمان برد، زیر عرش خدا هفتاد هزار شهر را دیدم که هر شهر همانند دنیای شما بود و فرشتگانی را دیدم که بال هایشان را گسترده بودند و خدا را تسبیح و تهلیل می کردند و می گفتند: خدایا کسانی را که به نماز جمعه حاضر می شوند بیامرز، خدایا کسانی را که روز جمعه غسل می کنند، رحمت کن!
۸. عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) قَالَ: إِنَّ اللَّهَ أَكْرَمَ الْمُؤْمِنِينَ بِالْجُمُعَةِ فَسْتَبْأُ رَسُولَ اللَّهِ (ص) بِسَارَةِ لَهُمْ وَ تَوْبِيخاً لِّلْمُنَافِقِينَ وَ لَا يَتَّبِعِي تَرْكُهُمَا مُتَعَمِّدًا فَمَنْ تَرَكَهُمَا مُتَعَمِّدًا فَلَا صَلَاةَ لَهُ؛^۵

۱. کنز العمال، ج ۷، ص ۷۲۰.

۲. همان جا.

۳. مستدرک الوسائل، ج ۶، ص ۴۱.

۴. همان، ص ۹۰.

۵. همان، ص ۵.

امام صادق (ع) فرمود: خداوند مؤمنان را به وسیله نماز جمعه گرامی داشت و رسول خدا (ص) آن را به عنوان بشارت مردم مؤمن و توبیخ افراد منافق، سنت قرار داد و سزاوار نیست ترک آن عمداً و هر کس آن را از روی عمد ترک کند، نمازش پذیرفته نیست.

۹. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): الْمُسْلِمُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ مُحَرَّمٌ فَإِنْ صَلَّى الْجُمُعَةَ فَقَدْ أَخْلَى فَإِنْ جَلَسَ إِلَى أَنْ يُصَلِّيَ الْعَصْرَ كَانَ كَمَنْ أَتَى بِحَبْجَةٍ وَنَعْمَةٍ^۱

رسول خدا (ص) فرمود: مسلمان روز جمعه محرم به حساب می آید، اگر نماز جمعه را بگذارد، از احرام بیرون می آید و چنانچه پس از نماز جمعه بنشیند تا نماز عصر را بخواند، به منزله کسی خواهد بود که حج و عمره انجام داده است.

۱۰. عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): إِذَا رَاحَ مِتَا سَبْعُونَ رَجُلًا إِلَى الْجُمُعَةِ كَانُوا كَسَبْعِينَ مُوسَى الَّذِينَ وَقَدُوا إِلَى رَبِّهِمْ أَفْضَلُ^۲

انس بن مالک از پیامبر اکرم (ص) روایت می کند که فرمود: هنگامی که هفتاد مسلمان به نماز جمعه بروند مانند هفتاد نفری از امت موسی هستند که بر پروردگارشان وارد شدند یا برتر از آنان.

۱۱. عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (ص): إِنْ النَّاسَ يَجْلِسُونَ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى قَدَرِ زَوَاجِهِمْ إِلَى الْجُمُعَاتِ^۳

ابن مسعود از رسول خدا (ص) روایت می کند که فرمود: قرب و نزدیکی مردم به خدا در روز قیامت، به اندازه رفتن و شرکت آنان در نماز جمعه می باشد.

۱۲. عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ (ص): أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ الْجَنَّةِ؟ مَنْ لَا يَشْغَلُهُ عَنِ الْجُمُعَةِ حَرٌّ شَدِيدٌ وَلَا بَرْدٌ شَدِيدٌ وَلَا زَدْعٌ^۴

انس از پیامبر (ص) روایت کرده است که فرمود: آیا شما را از اهل بهشت آگاه نسازم؟ اهل بهشت کسی است که گرما و سرمای شدید و گل [ناشی از سردی]، او را از شرکت در نماز جمعه باز نمی دارد.

۱. کنز العمال، ج ۷، ص ۷۲۰.

۲. همان، ص ۷۰۹.

۳. همان، ص ۷۱۰.

۴. همان، ص ۷۱۹.

نماز جمعه از دیدگاه بنیانگذار انقلاب اسلامی، حضرت امام خمینی (ره)

یکی از برکات این نسبت به انقلاب، اقامه نماز جمعه است.^۱ نماز جمعه از بزرگ‌ترین عنایات حق تعالی بر جمعه و مناسبت اسلامی ایران است.^۲

این موافقی که در اسلام هست نماز جمعه، [در عین حال که] جنبه عبادی دارد، جنبه سیاسی اجتماعی هم دارد؛ یعنی جنبه عبادی این در جنبه سیاسی‌اش مدغم است؛ منضم به هم است. مسلمان‌ها باید از این اجتماعات استفاده‌های زیادی بکنند. نماز جمعه عبادت است، لکن عبادتی که مدغم در سیاست است، سیاست در عبادت مدغم است.^۳

نماز جمعه که نمایی از قدرت سیاسی و اجتماعی اسلام است، باید هر چه شکوهمندتر و پرمحتواتر اقامه شود. ملت ما گمان نکنند که نماز جمعه یک نماز عادی است، نماز جمعه با شکوهمندی که دارد، برای نهضت ما یک پشتوانه محکم و در پیش انقلاب اسلامی، عامل مؤثر و بزرگی است.^۴

نماز جمعه یک نماز جمعه سیاسی است، یک اجتماعی سیاسی است.^۵ نماز جمعه یک عبادت سر تا پا سیاسی است.^۶

۱. صحیفه نور، ج ۱۷، ص ۳.

۲. همان، ج ۱۲، ص ۱۷۳.

۳. همان، ج ۳، ص ۱۲۰-۱۲۱.

۴. همان، ج ۹، ص ۹۷.

۵. همان، ص ۲۰۴.

۶. همان، ج ۱۸، ص ۲۷۶.

جمعه و جماعات، مناسب‌ترین میدان تشکل و بیان مصالح مسلمین می‌باشد.^۱ ائمه جمعه گمان نکنند که در یک جای محدود صحبت می‌کنند.^۲ ائمه جمعه در سراسر ایران، بالاترین اجتماع را دارند و باید از این اجتماعات استفاده کنند و جهات شرعی و سیاسی را به مردم تذکر دهند.^۳

ائمه جمعه باید توجه داشته باشند که یکی از مؤثرترین قشرهای جامعه به حساب می‌آیند و باید توجه داشته باشند که مردم گوششان به آنهاست و سعی می‌کنند ببینند که امام جمعه چه می‌گویند. از این رو باید سعی شود خطبه‌ها پرمحتوا باشد. در خطبه‌ها هم باید امر به تقوا رعایت شود و هم مردم را به وحدت و حضور در صحنه دعوت نماید.^۴ مردم را در صحنه حاضر نگه دارید که آنچه انقلاب و ایران را حفظ کرده، حضور مردم در صحنه است.^۵

در خطبه نماز جمعه باید مقدرات مملکت بیان شود، مسائل سیاسی که در مملکت باید جریان پیدا کند، مسائل اجتماعی که در مملکت باید جریان پیدا کند، گرفتاری‌های مسلمان‌ها، اختلافات میان آنان را بر آن باید طرح و رفع شود.^۶ خطبه نماز جمعه، همیشه خطبه سیاسی بوده است.^۷

در نماز جمعه باید مسائل سیاسی را مطرح شود.^۸ خطبا باید در خطبه‌های خود مردم را پیدا کنند و به صلاح دعوت کنند.^۹ مسائل اخلاقی را به مردم بگویند و آنها را به داشتن اخلاق اسلامی ترغیب کنند.^{۱۰}

آقایان باید به سفارش به مردم و نسل‌های آینده، به این مسئله اهمیت دهند که نماز جمعه در رأس همه امور است و مردم را مجتمع کنند که در این امر خلیفه وارد نشود.^{۱۱} خطبه نماز جمعه، جای دعوت به حق است.^{۱۲}

۱. همان، ج ۲۰، ص ۱۲۷.

۲. همان، ج ۱۹، ص ۱۳.

۳. همان، ج ۱۷، ص ۲۶۳.

۴. همان، ص ۱۸۳.

۵. همان، ص ۲۶۳-۲۶۴.

۶. همان، ج ۳، ص ۱۲۱.

۷. همان، ج ۷، ص ۱۴۱.

۸. همان، ج ۹، ص ۱۳۶.

۹. همان، ج ۱۳، ص ۲۲۲.

۱۰. همان، ج ۱۷، ص ۲۶۲.

۱۱. همان، ج ۱۸، ص ۱۵۱.

۱۲. همان، ج ۱۹، ص ۱۵۷.

نماز جمعه موجب می‌شود تا مسائل فراموش شده در اسلام، به بهترین وجه برای مردم گفته شود.^۱ اینکه می‌بینید در نماز جمعه - که بزرگ‌ترین اجتماعات است - در خطبه، امر شده است به اینکه دعوت به تقوا بکنید، این برای اهمیتی است که تقوا دارد. ائمه جمعه سرسری از امر به تقوا نگذرند و این را یکی از مسائل مهم بدانند. ملت اگر متقی شد می‌تواند خودش را از همه آفاتی که در دنیا پیش می‌آید حفظ کند. باید مردم را با آن چیزی که انبیا برای آن آمدند، آشنا کرد؛ همه انبیا برای تقوا و آدم‌سازی آمدند. ذکر تقوا و تاریخ تقوا گفتن، در خطبه جمعه کافی نیست. باید مردم را به تقوا دعوت کنند و وادار کنند مردم را به تقوا.^۲

[شما ائمه محترم جمعه] مانند علمای گذشته، ساده زندگی کنید. در گذشته، چه طلبه و چه عالم بزرگ شهر، زندگی‌شان از سطح معمولی مردم، پایین‌تر یا مثل آنها بود. امروز سعی کنید زندگی‌تان از روی آخوندی تغییر نکند. اگر روزی از نظر زندگی، از مردم عادی بالاتر رفتید، بدانید که دیر رود مطرود می‌شوید.^۳

نماز جمعه و زندگی‌دانش: اسلام در قلوب مؤمنین

باید با سفارش به مردم و اصلاح حال و آینده به این مسئله اهمیت بدهید که نماز جمعه در رأس امور است و مردم را مجتمع کند که بر این امر خللی وارد نشود. منصب امامت جمعه یعنی منصب تماس روحانیت با ملت.^۴ نماز جمعه موجب می‌شود تا مسائل فراموش شده در اسلام به بهترین وجه برای مردم گفته شود.^۵

نماز جمعه نمایشی از قدرت سیاسی و اجتماعی اسلام

نمازهای جمعه را با شکوه به جا بیاورید که شیطان‌ها از نماز می‌ترسند.^۶ نماز جمعه - که نمایشی از قدرت سیاسی و اجتماعی اسلامی است - باید هر به شکوه‌مندتر و پرمحتواتر اقامه شود. ملت ما گمان نکند که نماز جمعه یک نماز عادی است، امروز نماز جمعه با شکوه‌مندی‌ای که دارد، برای نهضت کوتاه عمر ما یک پشتوانه محکم و در پیشبرد انقلاب اسلامی ما عامل مؤثر و بزرگی است.^۷

۱. همان، ج ۱۷، ص ۲۶۲.

۲. همان، ص ۱۳۰.

۳. همان، ص ۲۶۲.

۴. صحیفه امام، ج ۱۸، ص ۱۹۵.

۵. همان، ج ۱۷، ص ۴۵۲.

۶. همان، ج ۱۲، ص ۳۹۴.

۷. همان، ج ۹، ص ۴۹۲.

محتوای خطبه‌های نماز جمعه

در خطبه نماز جمعه باید مقدرات مملکت بیان شود؛ مسائل سیاسی که در مملکت باید جریان پیدا بکند، مسائل اجتماعی که باید در مملکت جریان پیدا بکند، گرفتاری‌های مسلمان‌ها، اختلافات مسلمان‌ها باید در خطبه‌ها طرح و رفع شود.^۱

ائمه جمعه باید توجه داشته باشند که یکی از مؤثرترین قشرهای جامعه به حساب می‌آیند و باید توجه داشته باشند که مردم گوششان به اینها است و در اجتماعی سعی می‌کنند ببینند امام جمعه چه می‌گوید. از این رو، باید سعی شود خطبه‌ها پر محتوا باشد. در خطبه‌ها هم باید به تقوا و این که نه مسائل امر شود و هم مردم را به وحدت و حضور در صحنه دعوت نمایند.^۲

ائمه جمعه کوشش کنند مردم را به تقوا دعوت کنند، مردم را متقی کنند، مردم را از دنیا و از آمال دنیایی پرهیز بدهند. اگر این معنا را موفق بشوند، بر خلاف آن‌هایی که بر مصالح اسلام سلطه دارند تجهیز خواهند شد.^۳ نماز جمعه جای دعوت به حق، دعوت به تقوا و در نظر گرفتن مصالح مسلمین است. رئیس به خرده‌ریزی‌ها از شأن ائمه جمعه خارج است.^۴

باید مردم را امر به نوا دعوت کرد (این امر) در خطبه اول واجب و در خطبه دوم احتیاط واجب است. مسائل اخلاقی را مردم بگویند و آنها را به داشتن اخلاقی اسلامی ترغیب کنید. مطالب روز را برای مردم بگویید، مردم را در صحنه نگه دارید که آنچه انقلاب و ایران را حفظ کرده، حضور مردم در صحنه است. ائمه جمعه در سراسر ایران بالاترین اجتماع را دارند؛ از این اجتماعات استفاده کنید و جهات شرعی و سیاسی را به مردم تذکر دهید و آنان را در مقابل شیاطین مجهز کنید.^۵

وظایف ائمه محترم جمعه

همه متوجه شما هستند، لذا مانند علمای گذشته زی اهل علم و خرد را حفظ کنید و ساده زندگی کنید. در گذشته عالم بزرگ شهر، زندگیشان از سطح معمولی مردم پایین‌تر بود و یا مثل آنها بود. امروز سعی کنید زندگیتان از زی آخوندی تغییر نکند. اگر روزی از نظر زندگی از مردم بالاتر رفتید، بدانید که دیر یا زود مطرود می‌شوید.^۶

۱. همان، ج ۴، ص ۴۴۷.

۲. همان، ج ۱۷، ص ۱۰۵-۱۰۶.

۳. همان، ص ۲۱۱.

۴. همان، ج ۱۹، ص ۲۵۱.

۵. همان، ج ۱۷، ص ۴۵۳.

۶. همان، ص ۴۵۲-۴۵۳.

ائمه جمعه، در خطبه‌ها و منابر کوشش نمایند که آرامش در کشور برقرار باشد و از هر سخنی که موجب نگرانی مردم و تفرقه شود خودداری نمایند و مردم را در پشتیبانی از ارگان‌های جمهوری اسلامی و نهادهای انقلابی تشویق نمایند. ائمه جمعه باید توجه داشته باشند که برای ملت پدر هستند. باید با مردم سمت پدری داشته باشند و رفتارشان باید رفتار پدرانه باشد.^۱ جمعه باید بزرگ‌تر شود و ملت باید هر چه بیشتر در این جماعات حاضر شود و جمعه را بزرگ بشمارد.^۲

www.ketab.ir

۱. همان، ج ۱۹، ص ۲۵۰.

۲. همان، ج ۱۳، ص ۴۳۹.

نماز جمعه در کلام مقام معظم رهبری، حضرت آیت الله خامنه‌ای

به نظر من، یکی از مهم‌ترین عوامل حفظ ایمان و روحیه در مردم، همین نمازهای جمعه و خطبه‌های جمعه و حضور معنوی مردم در صحنه نماز جمعه است و اینکه یک نفر انسان امین، با زبان صادقی که مردم او را قبول دارند، هر جمعه از اوضاع کشور برای مردم می‌گوید و آنها را نصیحت و جهت‌گیریشان را تصحیح می‌کند، به اعتقاد من، این مهم یکی از پایه‌های اساسی حفظ نظام اجتماعی ماست.^۱

نمازهای جمعه در هر جایی از نقاط کشور بخشی از کار دستگاه رهبری این کشور را انجام می‌دهند، مردم را توجیه می‌کنند، به اسفامت در راه وادار می‌نمایند، از اشتباهات دور نگه می‌دارند، ذهن مردم را به معارف لازم آشنا می‌کنند. دشمنان را نسبت به نفوذ در اذهان مردم مایوس می‌کنند، از اینکه دشمن بتواند روی مردم اثر سوء بگذارد، مانع می‌شوند و مردم را به حرکت و تلاش در مجموعه کلی نظام وادار می‌کنند. وقتی نظام می‌داند، همه مردم باید حرکت کنند، تا نظام راه بیفتد؛ و الا اگر عده‌ای از مردم حرکت نکنند، حرکت نظام کند خواهد شد.

چه کسانی در همه کشور، مردم را به حرکت دائمی وامی‌دارند؟ انتم جمعه. مسئولان انقلاب در سرتاسر کشور، انتم جمعه‌اند. پایگاه‌های هدایت و رهبری مردم در سرتاسر کشور، انتم جمعه‌اند. سنگرهای دفاع معنوی در مقابل دشمنان در سطح جامعه، انتم جمعه‌اند. این، اهمیت انتم جمعه است. اگر امامت جمعه و این دستگاه و نمازهای جمعه، از انقلاب گرفته بشود، یقیناً لطمه‌ای سخت به انقلاب خواهد خورد.^۲

۱. فرازهایی از بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۶۸/۴/۱۲.

۲. فرازهایی از بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۶۹/۳/۷.

وظایف ائمه محترم جمعه

مردم به نماز جمعه و امام جمعه و چیز فهمیدن و یادگیری مسائل سیاسی عالم علاقه مندند. هر کس قدری از اخبار و تحلیل‌ها و حرف‌های تازه دنیا و کشور را برای مردم بزند، آنها با شوق و علاقه دور او جمع می‌شوند و به حرف او گوش می‌دهند. اگر این برنامه در نماز جمعه باشد، بلاشک جاذبه پیدا خواهد کرد. باید با جاذبه‌های گوناگون، نماز جمعه را مورد توجه مردم قرار داد، تا آنها بیایند و اهمیت آن را درک کنند. واقعاً باید آقایان ائمه جمعه پدرا نه برخورد کنند.^۱

امام جمعه با همه، گرم و مهربان و صمیمی برخورد کند. البته کار مشکلی است، ولی باید تمرین و تلاش کنیم همان رابطه آخوندی سنتی با مردم حفظ شود.^۲

نماز جمعه با گرم بگیری د و اجتماع نماز جمعه را مغتنم بشمارید. نماز جمعه و امامت جمعه، سمت مهمی است و در هدایت فکر مردم بسیار مؤثر است. هر چه تربیون نماز جمعه قوی‌تر و بهتر و صادق‌تر و مستقیم‌تر باشد، مردم صادق‌تر و مستقیم‌تر و قوی‌تر و مقاوم‌ترند و در مقابل فشار دشمن، ایستادگی خواهند بود.^۳

اگر امام جمعه طوری عمل بکند یا طوری حرف بزند، یا نرسیدن به کار به گونه‌ای از خودشان نشان بدهد که در این - بی - ک - باید محور و مرکز باشد، مردم کمی اجتماع بکنند، او مورد سؤال است که چرا مردم اینجا نیامدند؟ امام جمعه نباید بیاید شکایت کند که مردم نمی‌آیند. امام جمعه باید جواب بدهد که اگر مردم نمی‌آیند، چرا نمی‌آیند؟ وظیفه جمع کردن مردم، به عهده من امام جمعه است. باید ببینیم چه طوری می‌شود مردم را در اینجا جمع کرد. البته نه جمع کردن با تهدید و تطمیع - که در کار ائمه جمعه بحمدالله وجود ندارد - بلکه جمع کردن از روی جذب، انجذاب با مطلب خوب، با عمل خوب و با نفس گرمی که از معنویت و تقوا برمی‌خیزد.

به نظر من، یکی از مشکل‌ترین کارهایی که به عهده ما ائمه جمعه گذاشته شده، امر به تقواست. این کار، برای کسی که خودش در آن حد از تقوا نباشد که بتواند مردم را به تقوا امر کند و آدمی که وقتی می‌خواهد امر به تقوا کند، ناگهان احساس کند که مصداق آیه شریفه: «اتَّامُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَ تَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ» قرار گرفته، خیلی سخت است.

ائمه جمعه، خودشان را قدری برای نماز و برای آن خطبه‌ها و برای تعلیم مردم آماده کنند؛ در شهر حضور روحانی داشته باشند؛ در اجتماعات دینی مردم شرکت کنند و هدایت مردم را به

۱. فرازهایی از بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۶۸/۴/۱۲.

۲. فرازهایی از بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۶۸/۴/۱۲.

۳. فرازهایی از بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۶۸/۷/۲۱.

۴. سورة بقره، آیه ۴۴.

عهده بگیرند. خلاصه، به این نماز جمعه برسند، تا اینکه نماز جمعه بتواند - آن چنان که از آن انتظار هست - مفید واقع بشود.^۱

نماز جمعه محل وحدت است؛ محل جمعه است؛ محل نزدیکی دل‌هاست؛ نگذارید مظهر اختلاف بشود. دشمن از اینکه ببیند مظهر اجتماع، مظهر اختلاف شده است، لذت می‌برد. ائمه محترم جمعه هم باید رعایت کنند و مسائلی اختلافی و تفرقه‌افکن را بر زبان نیاورند.^۲

ضرورت اعتلای سطح خطبه‌ها

باید محتوای خطبه‌ها و آنچه که ارائه می‌شود، به صورت روزافزون اعتلا داشته باشد و سطحش بالا رود. اگر می‌خواهیم در نماز جمعه فکر مردم را از لحاظ اسلامی به استدلال‌های لازم آشنا کنیم، یا ذهنشان را از لحاظ جهت‌گیری سیاسی توجیه و ایمانشان را تقویت کنیم، این امر احتیاج به کار و مطالعه دارد و بدون آن ممکن نیست. من برای رفتن به نماز جمعه، شاید به طور متوسط سه ساعت مطالعه می‌کنم و همیشه هم ناراضی‌ام؛ به خاطر اینکه واقعاً سه ساعت وقت کمی است. واقعاً بد دارم که یک خطبه روز جمعه، هفت، هشت ساعت مطالعه پشت سر خودش داشته باشد. اگر ما بتدریج این مهم را تأمین کنیم، احساس می‌شود که یک کلاس عمومی سراسری برای عامه مردم - خواهی داشت و این چیزی است که قطعاً انقلاب را پیش خواهد برد؛ بنابراین، بایستی هم ارتباط و اتصال آفتابان روز به روز مستحکم‌تر بشود و هم آنچه که به مردم داده می‌شود، روز به روز سطحش بالاتر رود.^۳

توصیه به جوانان

به جوانان عرض می‌کنم که نماز جمعه را قدر بدانید؛ نماز جمعه معلق به شماست. به آحاد مردم عرض می‌کنم که نماز جمعه را مأمن و ملجأ دل و جان خود بدانید، فکر و روح، از نماز جمعه طراوت پیدا می‌کند. نمازهای جمعه را اقامه کنید. امیدوارم که همه دست‌اندرکاران نمازهای جمعه؛ از جمله ائمه محترم جمعه، در هر جا که هستند، زاد و توشه معنوی را که مردم بدان احتیاج دارند، در هر جمعه حاضر و آماده کنند و با بهترین بیان آن را تقدیم ذهن‌ها و دل‌های این مردم خداجوی و مؤمن کنند.^۴

۱. فرازهایی از بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۶۹/۳/۷.

۲. فرازهایی از بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۷۷/۱۰/۲۸.

۳. فرازهایی از بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۶۸/۴/۱۲.

۴. فرازهایی از بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۷۷/۸/۸.

مقدمه: حجت الاسلام والمسلمین سیدرضا تقوی

انقلاب اسلامی در ایران به رهبری امام خمینی (ره) تحوّل شگرف در جغرافیای سیاسی و فکری جهان در قرن بیستم به وجود آورد. مردم را در دل مستضعفان و آزادیخواهان در سراسر گیتی تاباند. از جمله برکات و دستاوردهای این انقلاب، احیاء و اقامه نماز جمعه بود. «نماز جمعه» در نظام اسلامی به عنوان جریان جوشان عبادی - سیاسی بستر جامعه اسلامی را درمی‌نوردد، تا دشت دل‌ها را سیراب و نهال اندیشه‌ها را شاداب نگه دارد. جریانی که از محوریت نظام و امامت امت سرچشمه می‌گیرد و گاه به سرله درخت تنومند و پرشاخ و برگ خودنمایی می‌کند و سایه بر سر همه مؤمنان خداجوی می‌فکند. نماز جمعه از طرف شارع مقدس تشریع گردید تا در ابعاد عبادی و تربیتی روح و رفتار، انسان‌های آماده را خدایی و الهی کند و در بعد سیاسی، حاکم اسلامی را در دستیابی به اهداف والای انسانی و خدایی‌اش مدد برساند. نماز جمعه از نگاه فقه شیعه، «نمار ولایت» است. ارتباط تنگاتنگی که این نماز با امامت امت دارد، موجب می‌شود تا هر هفته مؤمنان نمازگزار با حضور در جماعت جمعه، پیوند و ارتباط خود را با حضرت بقیّة الله الاعظم (ارواحنا فداه) و نایب بزرگوارش مستحکم‌تر نمایند و از این طریق فضای ذهن و زندگی خود را با نور ولایت روشن نگه دارند.

با عنایت به منابع دینی و نیز با مراجعه به سخنان رهبر معظم انقلاب اسلامی، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، به ویژگی‌ها، آثار و کارکردهای بسیار چشمگیری از نماز جمعه برمی‌خوریم که بیش از پیش جایگاه والا و ارزش و اهمیت این عبادت سیاسی را برای ما روشن می‌کند؛ از جمله این ویژگی‌ها و کارکردها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. نماز جمعه، عنصر حفظ کننده نظام

نماز جمعه از منظر رهبری، یک عبادت معمولی نیست بلکه کارکردهای بسیار و مؤثری در عرصه‌های مختلف زندگی دارد. کارکردهایی که هر کدام قادر خواهند بود بخشی از نیازهای معنوی و اجتماعی جامعه را تأمین کنند. یکی از کارکردهای برجسته و مؤثر نماز جمعه از دیدگاه معظم له، نگهداری و نگهداری از ارکان نظام اسلامی است. ایشان در همین مورد می‌فرمایند:

... اگر نظام اسلامی، آن چنانی که قرآن فرموده است، باشد؛ عوامل بقا و حفظ و توسعه در خود او وجود دارد و یکی از آنها همین نماز جمعه است... نماز جمعه به خودی خود یکی از عوامل حفظ کننده و باقی‌دارنده و ضد زوال در درون نظام اسلامی است...^۱

۲. نماز جمعه، بخشی از دستگاه رهبری

یکی از وظایف ویژه رهبری در جامعه اسلامی، اقامه نماز جمعه است، یعنی همان طور که حاکم اسلامی، اجراء احکام الهی، فرماندهی جبهه جهاد فی سبیل الله، تصدای امور مربوط به حج، اخذ مالیات اسلامی، زمین‌های مصرف آن و... را بر عهده دارد، همچنین به عنوان وظیفه حکومتی باید نماز جمعه را نیز اقامه کند.

حضرت علی (ع) فرمود:

الْوَأَجِبُ فِي حُكْمِ اللَّهِ وَحُكْمِ إِيْمَانِهِ عَلَى الْمُسْلِمِينَ... أَنْ لَا يَغْمَلُوا عَمَلًا وَلَا يَقْدُمُوا
يَدًا وَلَا رَجُلًا قَبْلَ أَنْ يَخْتَارُوا لِمَنْ يَتَّبِعُونَ إِمَامًا غَفِيفًا غَالِمًا وَرِعًا غَارِفًا بِالْقَضَاءِ وَ الشَّيْءِ يَجِبِي
فِيْنَهُمْ وَيُقِيمُ حُجَّتَهُمْ وَ جُمُعَتَهُمْ وَ يُجْزِي ضَلَاتِهِمْ^۲

طبق قانون خدا و اسلام، بر مسلمانان واجب است پیش از اینکه برای خود، امام و حاکمی انتخاب کنند، دست به هیچ کاری نزنند. حاکمی که دارای صفاتی چون عفت، پرهیزگاری، آگاه به قضا و سنت پیامبر (ص) باشد، لازم‌الاجتناب را بگیرد و مراسم حج و جمعه آنها را اقامه نماید و مالیات اسلامی را جمع‌آوری کند.

آن چنان که از روایات و سخنان پیشوایان معصوم (علیهم السلام) استفاده می‌شود، نماز جمعه از شئون ولایت و حاکمیت اسلامی است و اصطلاحاً این نماز «نماز حکومتی» است؛ زیرا مقدمات و شرایطی که برای اقامه آن وجود دارد، حکایت از این معنا می‌کند که نماز جمعه یک عبادت معمولی نیست. از یک طرف، این نماز دو خطبه دارد که به منزله دو رکعت از نماز است و خطبه‌خوانی از شئون حاکم و ولی امر مسلمانان است. از سوی دیگر نماز جمعه، نماز جمع و جماعت است و هیچ‌گاه به صورت انفرادی اقامه نمی‌شود و از این جهت که بر اساس فقه شیعه نمی‌توان تا شعاع یک فرسخ نماز جمعه دیگری اقامه کرد و همه مسلمانان ساکن در

۱. بارهبر در سنگر جمعه، ص ۱۱۷.

۲. بحار الانوار، ج ۸۹، ص ۵۰۱.

شعاع یک فرسخی باید در نماز جمعه شرکت کنند و اجتماع عظیم و با شکوهی را به وجود آورند، در حقیقت نوعی «میتینگ» و قدرت‌نمایی نیز می‌باشد و این گونه جریان‌ها و حرکت‌ها در درون جامعه باید از جانب حاکمیت ساماندهی شود؛ بنابراین امامت و خطابت جمعه، مقام و منصب حکومتی است.

با مراجعه به سیره عملی مسلمانان در طول تاریخ نیز درمی‌یابیم که ایشان هرگاه نسبت به حاکم آن جامعه یا شیوه اداره امور امت معترض بودند، با شرکت نکردن در نماز جمعه آنها اعتراض خود را اعلام می‌کردند؛ همان گونه که مردم کوفه در فرازی از نامه خود به امام حسین (ع) برای دعوت ایشان به کوفه، به عدم حضور در نماز جمعه فرماندار یزید در کوفه اشاره کرده‌اند.

رهبر ارزانه انقلاب در ششمین گردهمایی سراسری ائمه جمعه کشور (خرداد ۱۳۶۹ش) سازمان و شبکه گسترده نماز جمعه را بخشی از دستگاه عظیم و عزیز رهبری معرفی می‌کنند و تلاش امامان جمعه را مقام و متمم تلاش‌های رهبری می‌دانند.^۱

۳. نماز جمعه، وسیله تربیت اسلامی

در مکتب انبیا علاوه بر تقویت رشد و بلوغ اندیشه بر ابعاد تربیتی و تهذیب انسان نیز تأکید می‌گردد. از سوی دیگر اسلام برای تربیت شأن اجتماعی قائل است و تربیت افراد را بدون تربیت جمع، چندان مفید و کارساز نمی‌داند. با این تفاسیر در نظام اسلامی همان گونه که حاکم نسبت به امور معاش و اقتصاد جامعه مسئول دارد، نسبت به امر مهم «تعلیم و تربیت» جامعه نیز مسئولیتی مهم بر عهده دارد؛ بنابراین با این نگاه یکی از وظایف حکومت اسلامی، هدایت و تربیت جامعه است. حاکم باید با برنامه‌ریزی‌های مناسب نسبت به ابعاد اجتماعی تربیت اهتمام خاص بورزد تا از طریق جامعه‌ای سالم به پیشرفت‌هایی رشد یافته و به کمال رسیده دست یابد.

نماز جمعه از جمله برنامه‌هایی است که با اذن و اشراف حاکم اسلامی اقامه می‌شود و از عباداتی است که باید با جمع و جماعت خوانده شود و از کارکردهای نماز جمعه، تربیت است که بیشتر به تربیت اجتماعی تکیه می‌کند و به همان اندازه که شأن حکومتی دارد، شأن مردمی نیز دارد.

مقام معظم رهبری در نهمین گردهمایی ائمه جمعه سراسر کشور در شهریور ۱۳۷۲ش، به نقش تربیتی نماز جمعه اشاره می‌کنند و می‌فرمایند:

۱. بارهبر در سنگر جمعه، ص ۴۸.

اگر نماز جمعه می‌تواند ملّتی را به تربیت اسلامی، تربیت کند و تربیت اسلامی یعنی آن تربیتی که توانست یک تمدّنی را به وجود بیاورد و قلم نسخ بر همه تمدّن‌ها و فرهنگ‌هایی بکشد که پیش از او در نقطه عظیمی از دنیا وجود داشته‌اند، پس نماز جمعه وسیله تربیت اسلامی است و چرا باید با او دشمن نباشند؟ چرا باید علیه او کتاب ننویسند؟ چرا باید دلارهای نفتی را صرف تبلیغات علیه چنین نماز جمعه‌ای نکنند؟^۱

۴. نماز جمعه، سنگر مقابله با تهاجم فرهنگی

امروزه تهاجمات نظامی به کشورها از سوی ابرقدرت‌ها، جای خود را به تهاجم فرهنگی داده است و در این تهاجم بنیان‌برانداز، هویت، آداب و رسوم، زبان و ادبیات، باورها، ارزش‌ها و تاریخ هیچ ملّی در امان نمی‌ماند. در عصر ما انقلاب اسلامی در حقیقت جریان بالنده اعتراض‌آمیز بر ضد این تهاجم بود؛ بنابراین پس از شکست دشمن در عرصه‌های نظامی و اقتصادی، جنگ گزیده و عظیمی در حوزه فرهنگ علیه ملّت مسلمان و انقلابی ایران آغاز شد. رهبر معظم انقلاب اسلامی، طی هشدارهای مکرر نسبت به خطر تهاجم فرهنگی، تمامی دلسوزان نظام را به مقابله با این تهاجم گسترده و سازمان‌یافته فراخواندند و از جمله با مخاطب قرار دادن ائمه جمعه، یکی از سرین و مؤثرترین ابزارهای فرهنگی را برای مقابله با تهاجم فرهنگی دشمن، تربیون نماز جمعه دانسته فرمودند:

امروزه در بین ابزارهای فرهنگی، یکی از بهترین‌ها «نماز جمعه» است که یک تربیون فرهنگی است.^۲

همچنین در شانزدهمین گردهمایی ائمه جمعه سراسر کشور (مهر ۱۳۸۰ ش) به نقش نماز جمعه، به عنوان یک سنگر اساسی در مقابله با تهاجم فرهنگی و دشمنان اشاره کرده و بر آراستن هر چه محکم‌تر این سنگر و حفظ و افزایش کارایی آن تأکید می‌فرمایند.

۵. نماز جمعه، سنگر دفاع از انقلاب اسلامی

نهیض ملّت ایران به رهبری حضرت امام(ره) از لحاظ ماهیت، روش‌ها و اهداف با سایر انقلاب‌های مشهور دنیا تفاوت دارد؛ چرا که این نهیض، نهیضی دینی است و آنچه مردم را به مقابله و مبارزه با رژیم طاغوت تحریک می‌کرد، مفاهیم و آرمان‌های دینی بود. رهبری انقلاب نیز بر عهده یک عالم دینی و شخصیت روحانی قرار داشت. همچنین از آنجا که انقلاب اسلامی، ماهیتی دینی داشت، طبعاً روش‌ها و سبک‌های مبارزاتی تا حدود زیادی تحت تأثیر این ماهیت

۱. همان، ص ۱۰۵.

۲. گزارش دهمین گردهمایی ائمه جمعه، ص ۲۳.

بود. این انقلاب برکات و دست‌آوردهای فراوانی برای مسلمانان داشت که «نماز جمعه» از جمله ارزشمندترین این دست‌آوردهاست. حضرت امام (ره) در همین باره می‌فرمایند:

یکی از برکات این نهضت و انقلاب، همین اقامه نماز جمعه است. در صدر اسلام هم نماز جمعه و مساجد چنین وضعی داشتند که اجتماعات وسیله‌ای بودند برای رفع گرفتاری‌های مسلمین و تصمیم‌گیری در مقابله با دشمنان اسلام.^۱

با توجه به فرمایشات امام راحل و مقام معظم رهبری می‌توانیم این گونه نتیجه بگیریم که نماز جمعه فرزند انقلاب است و «مادر انقلاب» بر گردن فرزندش حق و حقوقی دارد که باید آن را ادا نماید. نماز جمعه باید از انقلاب و آرمان‌های آن پاسداری کند، توطئه‌های داخلی و خارجی را برملا کند، عرصه را بر جریان نفاق در جامعه تنگ گرداند و از نیروهای مؤمن و مخلص انقلاب حمایت کند.

رهبر معظم انقلاب اسلامی در نهمین گردهمایی ائمه جمعه سراسر کشور (شهریور ۱۳۷۱ش) با اشاره به قایم سال ۱۳۶۰ش، بر نقش نماز جمعه در ایجاد آرامش در دل‌های مردم متدین و مؤمن تأکید فرمودند.^۲ همچنین از نگاه معظم له، سنگرهای دفاع از انقلاب را نمازهای جمعه تشکیل می‌دهند و امامان جمعه مدافعانی هستند که از انقلاب دفاع می‌کنند. ایشان می‌فرمایند:

مسئولان انقلاب در سراسر کشور، ائمه جمعه هستند. پایگاه‌های هدایت و رهبری مردم در سراسر کشور ائمه جمعه هستند. سنگرهای دفاع معنوی در مقابل دشمنان در سطح جامعه، ائمه جمعه هستند. اگر دستگاه امامت جمعه و نمازهای جمعه از انقلاب گرفته شود، یقیناً به انقلاب لطمه‌ای سخت خواهد خورد و یکی از بزرگ‌ترین کارهای امام بزرگوارمان (رضوان الله تعالی علیه) ایجاد و تأسیس همین نمازهای جمعه بود.^۳

۶. نماز جمعه، نماز وحدت‌آفرین

یکی از عوامل موفقیت و پیروزی در زندگی اجتماعی «وحدت» است. ملت‌ها در پرتو وحدت و یکپارچگی به پیروزی رسیده‌اند. وحدت امت اسلامی در همبستگی مسلمانان، عرصه نمایش قدرت خداوند متعال است؛ چنان‌که حضرت علی (ع) می‌فرماید: «يَدُ اللَّهِ مَعَ الْجَمَاعَةِ» دست قدرت الهی با جماعت است.^۴

بی‌شک برای ایجاد هر وحدت، نخست باید اصول مشترکی وجود داشته باشد و سپس افراد بر سر آن اصول به توافق برسند تا زمینه وحدت فراهم گردد. در مرحله بعد علاوه بر نقاط

۱. صحیفه نور، ج ۱۷، ص ۵۳.

۲. بارهبر در سنگر جمعه، ص ۱۰۶.

۳. همان، ص ۴۸.

۴. نهج البلاغه، خطبه ۱۲۷.

مشترک ذهنی و اعتقادی باید عواملی نیز برای وحدت عملی باشد تا وحدت نمود عینی و خارجی پیدا کند.

مؤثرترین و پایدارترین عامل وحدت، وحدت در عقیده است. عامل نیرومند عقیده موجب می‌گردد تا انسان همه هستی خود را در مسیر هم‌کیش خود ایثار و نثار کند؛ بنابراین اسلام علاوه بر توجه به عوامل دیگر همگرایی، مانند وطن، حکومت، زبان، قومیت و... وحدت را بر پایه ایمان و عقیده استوار می‌سازد و سایر عوامل تا آنجا مؤثر هستند که به ایمان و اعتقاد خدشه‌ای وارد نشود، زیرا اساس ایمان، اعتقاد است.

یکی از اقدامات رسول‌الله (ص) در جهت تحکیم وحدت عملی میان مسلمانان تشکیل نمازهای جماعت و جمعه بود و از سوی آن حضرت و ائمه اطهار (علیهم السلام) تأکیدات فراوانی برای شرکت در نماز جمعه صورت گرفت؛ از جمله حضرت امام صادق (ع) فرمودند:

إِنَّكَ تَسَابِقُونَ إِلَى الْجَنَّةِ عَلَى قَدَرِ سَبْقِكُمْ إِلَى الْجُمُعَةِ^۱

بیزان شب شما برای رفتن به نماز جمعه چنان است که برای رفتن به بهشت مسابقه گذاشته‌اید.

و پیامبر اسلام (ص) نماز جمعه را بهج مساکین دانسته‌اند.^۲

همان‌طور که در لسان روایات بر شرکت در جماعت مسلمانان تأکید شده است، دوری و جدایی از جماعت اسلامی گناه به حساب آمده است، زیرا کسی که در جامعه اسلامی زندگی می‌کند و از امکانات و دست‌آوردهای آن جامعه بهره می‌گیرد، نمی‌تواند خود را از آن جمع و جامعه جدا بداند و هرگاه مسلمانی در اجتماعات رسمی که جلوه‌ای از وحدت و یکپارچگی می‌باشد، شرکت ننماید از عنایات الهی محروم خواهد بود.

از امام باقر (ع) روایت شده است که آن حضرت فرمود:

مَنْ تَرَكَ الْجُمُعَةَ ثَلَاثَ جُمُعٍ مُتَوَالِيَةٍ طَعِبَ اللَّهُ عَلَى نَفْسِهِ^۳

هر کس سه جمعه متوالی (بدون عذر) نماز جمعه را ترک کند خداوند بر قلب او مهر می‌زند.

رهبر فرزانه انقلاب نیز در یکی از خطبه‌های نماز جمعه به نقش کاروان نماز جمعه در ایجاد و تقویت وحدت اشاره می‌کنند و با بیانی گویا این برنامه عبادی، سیاسی را از منظر وحدت‌آفرینی مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهند و جماعتی را که هر جمعه به آهنگ «ذکر الله» بر محور مصطفی، محراب و خطیب شکل می‌گیرد از دست‌آوردهای گرانبهای انقلاب می‌دانند. ایشان در قسمتی از بیانات خود می‌فرمایند:

۱. مستدرک الوسائل، ج ۴، ص ۷۰.

۲. التهذیب، ج ۳، ص ۲۳۶.

۳. همان، ص ۲۳۸.

نماز جمعه همان طوری که نامش هم نشان می دهد، نمازی است که ذکر خدا را با اجتماع مسلمانان توأم، تأمین می کند. این نماز تفاوت می کند با آن ذکر و یادی که تنها و در خلوت انجام بگیرد. در این نماز تن های مردم و دل های مردم در کنار یکدیگر قرار می گیرد. لذا به این نماز می گویی نماز وحدت آفرین، حقیقت هم همین است ...^۱

۷. نماز جمعه، نقطه آرامش دل ها

آرامش خاطر گوهر گران بهایی است که انسان در طول تاریخ و در هر حال به دنبال آن است. مقوله «امنیت» از این جهت برای انسان ارزشمند است که آرامش را به عنوان بهترین ارمغان تقدیم می کند؛ بنابراین آرامش، زاینده امنیت است.

انسان به همان اندازه که به دنبال آرامش است، از دلهره و آشفتگی و اضطراب گریزان است، لذا دشمن به او انداختن جنگ روانی در پی سلب آرامش آحاد جامعه است. در نظام اسلامی، برای مقابله با جنگ های روانی و توطئه های تبلیغاتی دشمنان خارجی و منافقان داخلی برنامه های تربیتی و تبلیغی مستوعی وجود دارد که از جمله این برنامه ها که در هر هفته با شرایط ویژه ای اجرا می شود و با تیر فزاینده ای در زدودن آشفتگی ها و نابسامانی های ذهنی دارد، نماز جمعه است.

نماز جمعه مردم را به وادی تقوا که «وادی امن» است رهنمون می شود و آرامش و امنیت گسترده ای را بر وجود آنها حاکم می کند.

خداوند متعال در سوره رعد، جویندگان گوهر گران بهای آرامش حقیقی را این گونه راهنمایی می کند که «أَلَا يَذْكُرُ اللَّهُ تَطْمِئِنُّ الْقُلُوبُ» و در سوره جمعه، از نماز جمعه با عنوان «ذکر الله» یاد می کند:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ ...^۲

بنابراین یکی از ویژگی های برجسته و آثار شایسته نماز جمعه آرامش بخشی برای مردم و جامعه اسلامی است.

مقام معظم رهبری در هشتمین گردهمایی انجمن جمعه سراسر کشور (شهریور ۱۳۷۱ش) در بخشی از رهنمودهای خود به امامان جمعه، با تأکید بر لزوم وجود آرامش و سکینه روحی در جامعه، نقطه آرامش و رهایی از دغدغه ها و ناراحتی های ناشی از جنگ روانی دشمن را نماز جمعه معرفی می کنند و می فرمایند:

۱. مباحثی پیرامون نماز جمعه، ص ۵۰.

۲. سوره رعد، آیه ۲۸.

۳. سوره جمعه، آیه ۹.

امام و خطیب جمعه باید با بیان سنجیده و سخن حکیمانه و معرفت صحیح خود به دل‌ها آرامش ببخشد و به آنها تفهیم کند که تبلیغات دشمن خلاف واقع است. آن وقت با بیان واقعیات آنها را آرام و متکی به لطف خدا کند و به قدرت ذاتی درونی خودشان بفهماند که دشمن ضعیف است و کید دشمن «فی تضلیل» است. این هم یکی از آثار نماز جمعه است.

حال با توجه به ویژگی‌ها و کارکردهای مهم نماز جمعه و نیز با عنایت به این موضوع که اقامه نمازهای جمعه بخشی از کار رهبری هستند؛ ضرورت شناخت و اجرای هر چه بهتر سیاست‌ها، رهنمودها، مواضع و مطالبات رهبری معظم انقلاب از سوی مسئولان و متولیان مربوط به امور نماز جمعه که از طرف رهبری برای ساماندهی کارها مشخص و معین شده‌اند، بیشتر نمایان می‌شود. در این میان از مطالبات ولی امر مسلمین از شورای سیاست‌گذاری ائمه جمعه می‌توان به مواردی، همچون ایجاد و حفظ شبکه‌بندی و تشکیلات و هماهنگی در برنامه‌ریزی و عمل؛ درخواست ایجاد تحوّل و تحقق بالندگی و رشد این مجموعه سراسری؛ اطلاع رسانی و تغذیه فرهنگی، خبری امام جمعه؛ تشکیل گردهمایی‌های سازنده و منظم؛ بهره‌گیری هرچه بیشتر از ظرفیت عظیم نماز جمعه در ابعاد فردی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی؛ هماهنگی مواضع نمازهای جمعه؛ استقلال در خط و خط‌دهندگی و تولید اندیشه؛ پی‌گیری مصوبات و نظارت بر حسن اجرای آنها اشاره کرد.

همچنین مواردی از قبیل وظیفه‌شناسی اقامت در محل؛ تبیین مواضع نظام؛ زنده نگه داشتن نام و مرام امام خمینی (ره)؛ پشتیبانی از دولت اسلامی؛ تقویت اعتبار روحانیت؛ مردم‌داری؛ برخورد پدران؛ توجه ویژه به نسل جوان؛ نظارت بر نزدیکان؛ پرهیز از دنیاگرایی؛ حمایت از محرومان؛ تکیه بر عناصر مؤمن و خویشتن‌دوستی؛ دشمن‌شناسی؛ پرهیز از خطبازی؛ خودداری از قدرت‌طلبی؛ پرهیز از افراط در حفاظت؛ سطوح حرمت حریم علما؛ توجه و حضور قلب در نماز و... از نکات مورد تأکید رهبر معظم انقلاب برای رعایت از سوی امامان جمعه است.^۱

آنچه از جایگاه والای نماز جمعه و مطالبات مقام معظم رهبری از شورای سیاست‌گذاری ائمه جمعه و امامان جمعه ذکر شد و نیز ضرورت معرفی شخصیت علمی، فرهنگی و سیاسی ائمه جمعه سراسر کشور، از بدو پیروزی انقلاب اسلامی تاکنون و خدمات ایشان در ابعاد اجتماعی، فرهنگی و علمی ما را بر آن داشت تا به تهیه و تدوین دانشنامه ائمه جمعه سراسر کشور بپردازیم؛ به همین منظور بنیاد فرهنگی، پژوهشی ریحانة الرسول (س) یزد با توجه به تجارب ارزنده‌ای که از تدوین دانشنامه مفاخر یزد (در مورد زندگی‌نامه علمای دینی یزد) به

۱. این مقدمه برگرفته از کتاب نماز جمعه و مطالبات رهبری، تألیف حبّات الاسلام والمسلمین حاج سیدرضا تقوی است که توسط بنیاد فرهنگی، پژوهشی ریحانة الرسول (س) انتخاب و ارائه شده است.

دست آورده بود، انجام این مهم را بر عهده گرفت و با همکاری تنی چند از محققان، نویسندگان، ویراستاران و سایر عوامل، کار نگارش و تدوین دانشنامه ائمه جمعه را به پایان برد. در اینجا لازم می‌دانم از تمامی دست‌اندرکاران تهیه این مجموعه، به ویژه جناب حجت الاسلام والمسلمین سید محمد کاظم مدرسی (مدیر بخش علمی دانشنامه) و جناب آقای میرزا محمد کاظمینی (مدیر دانشنامه ائمه جمعه و بنیاد ریحانة الرسول (س)) و نیز ائمه جمعه محترم سراسر کشور که با ارسال شرح حال خود، ما را در این زمینه یاری دادند، صمیمانه تشکر و قدردانی کنم.

والسلام علی من اتبع الهدی
سیدرضا تقوی
تهران - اسفند ۱۳۸۳ ش

فهرست مدخل‌ها

الف	آ
ابراهیم‌زاده، سیدعلی..... ۷۵	آخوندی، محمد..... ۴۹
ابراهیمی، حسین..... ۷۶	آذرپندار، جعفر..... ۵۰
ابراهیمی، حسین..... ۷۷	آروانی، ابوالحسن..... ۵۱
ابراهیمی، عبدالعلی..... ۷۸	آزادی کناری، حسین..... ۵۲
ابراهیمی، علی..... ۷۹	آشتیانی، محمدحسین..... ۵۳
ابراهیمی، غلامحسین..... ۸۰	آفتابی، محمد..... ۵۴
ابراهیمی، محمود..... ۸۲	آفرین آباده، محمدعلی..... ۵۵
ابراهیمی، هادی..... ۸۲	آقاحسینی، بهاء‌الدین..... ۵۶
ابراهیمی، هادی..... ۸۳	آقارفعی، محمدحسین..... ۵۷
ابراهیم‌زاده، سید یوسف..... ۸۴	آقازاده ارجمند، سیدجواد..... ۵۸
ابراهیمی بن‌خان، علی‌اکبر..... ۸۵	آقامیری، سیدرضا..... ۵۹
ابراهیمی‌پور، علی‌نظر..... ۸۶	آقامیری، سیدمنصور..... ۶۰
ابراهیمی سیریری، خراسان..... ۸۶	آقای، مهدی..... ۶۱
ابراهیمی کاظم‌آبادی، ماشاءالله..... ۸۷	آقای قره‌بلاغ، ناصر..... ۶۲
ابطحی کاشانی، سیدشجاع‌الدین..... ۸۸	آل غفور، سیدمحمدحسین..... ۶۳
ابوترابی، میرزا حسن..... ۸۹	آل کاظمی، علی..... ۶۴
ابوعلی، عبدالرضا..... ۹۰	آل محمد، سیدصادق..... ۶۶
ابوعلی‌زاده، محمدحسین..... ۹۱	آیت‌اللهی، سیداسدالله..... ۶۷
اجاق‌زاد، سیداکبر..... ۹۲	آیت‌اللهی، سیدحسین..... ۶۹
احسان بخش، صادق..... ۹۲	آیت‌اللهی، سیدعبدالعلی..... ۷۰
احمدنابه، سیدداوود..... ۹۵	آیت‌اللهی، سیدنورالله..... ۷۲
احمدزاده، عباسعلی..... ۹۶	آیت‌اللهی، علامه..... ۷۲

۱۳۲.....	اسحاقی، حسین	۹۷.....	احمدلو، علی حسین
۱۳۴.....	اسحاقی، عباس	۹۸.....	احمد ناطق، محمد تقی
۱۳۵.....	اسدزاده، عظیم	۹۹.....	احمدی، اسماعیل
۱۳۶.....	اسدی، سید محمد مهدی	۱۰۰.....	احمدی، رجبعلی
۱۳۷.....	اسدی مقدم، رضا	۱۰۱.....	احمدی، سید ابراهیم
۱۳۸.....	اسکندری انالوجه، حسن	۱۰۲.....	احمدی، سید جعفر
۱۳۸.....	اسلامی، علی	۱۰۲.....	احمدی، سید مرتضی
۱۳۹.....	اسلامی، علی قلی	۱۰۴.....	احمدی، قنبر علی
۱۴۰.....	اسلامی نژاد، علی	۱۰۵.....	احمدی، قهرمان
۱۴۱.....	اسماعیل پور، حمید	۱۰۵.....	احمدی، محمد
۱۴۲.....	اسماعیل زاده، عباس	۱۰۶.....	احمدی، محمد نیا
۱۴۳.....	اسماعیل زاده، محمد	۱۰۷.....	احمدی، منظر
۱۴۴.....	اسماعیل زاده، محمد	۱۰۸.....	احمدی احمد بادی، ابراهیم
۱۴۴.....	اسماعیل نیا، ماشاء الله	۱۰۹.....	احمدی ادیب، عباس
۱۴۵.....	اسماعیلی، عبدالله	۱۱۰.....	احمدیان، اسد الله
۱۴۶.....	اسماعیلی، محمد رضا	۱۱۱.....	احمدی دهبالایی، علیرضا
۱۴۸.....	اسماعیلیان، رمضانعلی	۱۱۲.....	احمدی رهبران، ابراهیم
۱۴۹.....	اسماعیلیان نجف آبادی، سید حسن	۱۱۳.....	احمدی شیخ شبانی، سید محمد
۱۵۰.....	اسماعیلی سقایی، قربانعلی	۱۱۴.....	احمدی فقیه، محمد حسن
۱۵۱.....	اسماعیلی مازگر، محمد	۱۱۵.....	احمدی فقیه، محمد حسین
۱۵۲.....	اسماعیلی نوری، حجت الله	۱۱۶.....	احمدی نسب، سید ابراهیم
۱۵۳.....	اشرفی، عطاء الله	۱۱۷.....	احمدی نیک، رضا
۱۵۵.....	اشرفیان، مسیح	۱۱۸.....	احیا، صفر علی
۱۵۶.....	اصغری، رضا	۱۱۹.....	اختری درچه، سید محمد
۱۵۶.....	اصغری، محمود	۱۲۰.....	اختری، عباسعلی
۱۵۸.....	اصفهان، سید مرتضی	۱۲۳.....	اختری، محمد حسن
۱۵۹.....	اصلانی، احمد	۱۲۳.....	اخلاقی فرد، قاسم
۱۶۰.....	اصل حسینی، سید مهدی	۱۲۴.....	اخلاقی نیا، محمد
۱۶۱.....	اطهری، علی اصغر	۱۲۵.....	ارزنده، محمد علی
۱۶۲.....	اعرافی، علیرضا	۱۲۶.....	ارژنگ، علیرضا
۱۶۴.....	اعرافی، محمد ابراهیم	۱۲۶.....	ارفع رحیمیان، کاظم
۱۶۶.....	اعلمی، ابوالحسن	۱۲۷.....	ارمی، ابوالقاسم
۱۶۷.....	افتخاری، علی	۱۲۸.....	ارومیان، علی
۱۶۸.....	افروغی، سید محمد یوسف	۱۳۰.....	اژدری حوضماهی، حسین
۱۶۹.....	افشار، سید نور الله	۱۳۱.....	استاد، حسن
۱۷۰.....	افشار منش، اکبر	۱۳۱.....	استیری، عبدالعلی

۲۰۳.....	امینیان، مختار.....	۱۷۱.....	افضل هرندي نژاد، سيد محمود.....
۲۰۴.....	امینیان بخشایشی، علی.....	۱۷۱.....	افضلی پور فریدونی، علی.....
۲۰۵.....	امینی باغبادرانی، محمدصادق.....	۱۷۲.....	اکبری، الله رضا.....
۲۰۶.....	انتظاری مرکیه، صفر علی.....	۱۷۳.....	اکبری، علی.....
۲۰۷.....	انصاری، احمد رضا.....	۱۷۴.....	اکبری، عنایت الله.....
۲۰۷.....	انصاری، حسین.....	۱۷۵.....	اکبری رزین، حسن.....
۲۰۸.....	انصاری، حسین.....	۱۷۶.....	اکرمی، علی اکبر.....
۲۰۹.....	انصاری، سهراب.....	۱۷۷.....	الله وردی سر آسیایی، احمد.....
۲۱۰.....	انصاری، محمد جواد.....	۱۷۸.....	الهی، غلامحسین.....
۲۱۱.....	انواری، یوسف.....	۱۷۸.....	الهی منش، امیر.....
۲۱۲.....	انوری، علی محمد.....	۱۷۹.....	الهی نژاد، واحد.....
۲۱۳.....	انوری علی آبادی، حسین.....	۱۸۰.....	امام، سيد محمد.....
۲۱۴.....	اویش طاهری، جواد.....	۱۸۱.....	امام جمعه، آقا سيد محمد حسن.....
۲۱۵.....	ایران منش، محمد حسین.....	۱۸۲.....	امامی، سيد شفیع.....
۲۱۵.....	ایران نژاد، روح الله.....	۱۸۲.....	امامی کاشانی، محمد.....
۲۱۶.....	ایرانی، محمد حسین.....	۱۸۳.....	امامی کروندی، سيد محمد.....
۲۱۷.....	ایزدی، عباس.....	۱۸۵.....	امجدی زاده، مهدی.....
۲۱۹.....	ایزدی یزدان آبادی، حسن.....	۱۸۶.....	امرای، احمد.....
۲۱۹.....	ایزدی یزدان آبادی، محمد حسن.....	۱۸۶.....	امیدوار، علی.....
۲۲۰.....	ایزدی یزدان آبادی، محمد حسین.....	۱۸۷.....	امیدی، علی.....
۲۲۲.....	ایمانی، اسدالله.....	۱۸۸.....	امیدی بر مکوهی، نصرت.....
۲۲۳.....	ایمانی، علی اکبر.....	۱۸۸.....	امیرخانی، مالک اژدر.....
۲۲۴.....	ایمانی، محمد.....	۱۹۰.....	امیر مجاهدی، قاسم.....
۲۲۵.....	ایمانی، مهدی.....	۱۹۰.....	امیری، سيد حسین.....
۲۲۶.....	ایوبی، محمد.....	۱۹۱.....	امیری، محمد حسین.....
	ب	۱۹۲.....	امیری، محمد رضا.....
۲۲۷.....	بابا محمدی، شهاب الدین.....	۱۹۳.....	امیری، محمود.....
۲۲۸.....	بابایی، عبدالحسین.....	۱۹۴.....	امیری ارجمند، سيد مهدی.....
۲۲۹.....	بابایی، قاسم.....	۱۹۵.....	امیری فر، احمد.....
۲۳۱.....	باباییان، حسن.....	۱۹۶.....	امین، سيد محمد.....
۲۳۲.....	باباییان، عباس.....	۱۹۷.....	امینی، حسین.....
۲۳۳.....	بابایی ماهانی نژاد، محمد رضا.....	۱۹۷.....	امینی، سيد عبد الله.....
۲۳۴.....	بارانی، محمد.....	۱۹۸.....	امینی، سيد محمد.....
۲۳۵.....	بارانی، محمد.....	۱۹۹.....	امینی، عباس علی.....
۲۳۵.....	باریکین، هادی.....	۲۰۰.....	امینی، علی اصغر.....
		۲۰۱.....	امینی اصل، روح الله.....

۲۷۱..... بنایان سفید، اسماعیل	۲۳۷..... بازقندی، حسین
۲۷۲..... بنیادی، بزرگ	۲۳۸..... باز یار منصورخانی، رضا
۲۷۳..... بنی اسدی، حسین	۲۳۹..... باقرزاده، عبدالرحمن
۲۷۴..... بنی طباطبائی، سید مهدی	۲۴۰..... باقرنژاد، عبدالله
۲۷۵..... بنی فاطمی، سید رضا	۲۴۱..... باقری، حسن
۲۷۶..... بوژمهرانی، حسین	۲۴۲..... باقری، روح الله
۲۷۷..... بو عذار، جابر	۲۴۳..... باقری، محمد حسن
۲۷۷..... بهمانی پور، عبدالحسین	۲۴۴..... باقری، محمد صادق
۲۷۸..... بهجتی، محمد حسین	۲۴۵..... باقری ازومی، محمد جواد
۲۸۰..... بهرامی، رضا	۲۴۶..... باقریان، قاسم
۲۸۱..... بهرامی، محمد تقی	۲۴۷..... باقریان، مرتضی
۲۸۲..... بهرامی باباحیدری، حسین علی	۲۴۸..... باقری بنایی مصطفی
۲۸۳..... بهره مند، مهدی	۲۴۹..... باقری حاج حسن خالصه، تقی
۲۸۴..... بهشتی، سید شمس الدین	۲۵۰..... باقری محمود آبادی، علی
۲۸۵..... بهشتی، علی داد	۲۵۱..... باقری نیا، احمد
۲۸۵..... بهمنی، علی	۲۵۲..... باکویی، زین العابدین
۲۸۶..... بهمنی، مهدی	۲۵۱..... بامری، حمید
۲۸۷..... بیابانی، محرم	۲۵۱..... بامری، عظیم
۲۸۸..... دات، یوسف	۲۵۴..... بامری، نظر
۲۸۹..... یبانی، روح الله	۲۵۵..... بانسی، رحمت الله
۲۹۰..... بیانوی، محمود	۲۵۶..... باوقار، غلامرضا
۲۹۱..... بیارام، قاسم علی	۲۵۷..... بجانی، ابراهیم
۲۹۲..... بیرانوند، میرزا	۲۵۸..... بحرینی، محمد
۲۹۳..... بیک سورمیزی، محمد	۲۵۹..... بختیاری، محمد
۲۹۴..... بیگدلو، اسماعیل	۲۶۰..... بخشایش پور، سید محمد باقر
۲۹۵..... بیگی ینگجه، غلام	۲۶۰..... بخشی، مهدی
۲۹۶..... بیهقی، حسین	۲۶۱..... بدیعی، اکبر
	۲۶۲..... برزگر نژاد، عباس
	۲۶۳..... برزنونی، محمد رضا
	۲۶۴..... برغمندی، علی
	۲۶۵..... برقراری، شمس الله
	۲۶۶..... برهان، علی
	۲۶۷..... بشارت، محسن رضا
	۲۶۸..... بطحایی، سید هاشم
	۲۶۹..... بلاغت نیا، شکر الله
	۲۷۰..... بنایی، ولی محمد
۲۹۷..... پاپی زاده شاه آبادی، محمد علی	
۲۹۸..... پارسا، محمود	
۲۹۹..... پاشایی، علی	
۲۹۹..... پرهیزکار، حسن	
۳۰۰..... پژمان، سید فرج الله	
۳۰۱..... پناهیان، محمد حسن	
۳۰۲..... پوراحمدیان، غلامرضا	

پ

۳۴۱.....	تقی زاده، مهدی
۳۴۲.....	تکمیلی، حسین
۳۴۳.....	توتونکار، مهدی
۳۴۴.....	توحیدی، حسن
۳۴۴.....	توسلی، عیسی
۳۴۵.....	توکلی، اصغر
۳۴۶.....	توکلی، حسن
۳۴۷.....	توکلی، سید رفیع
۳۴۸.....	توکلی، غلامحسین
۳۴۹.....	توکلی، مهدی
۳۵۰.....	تویسرکانی راوری، علی
۳۵۱.....	تیموری، یوسفعلی

ث

۳۵۳.....	ثابتی، علی
۳۵۴.....	ثابتی، محسن
۳۵۴.....	ثباتی مقدم، رمضانعلی
۳۵۵.....	ثقفی خراسانی، محمد حسن
۳۵۶.....	ثمری، محمد جعفر

ج

۳۵۹.....	جبار زاده، عبدالعلی
۳۶۰.....	جبار زاده، عربعلی
۳۶۱.....	جباری، سید احمد
۳۶۲.....	جباری، سید صابر
۳۶۳.....	جدایی، اصغر
۳۶۴.....	جعفرپور منصوری، رسی
۳۶۵.....	جعفری، حسن
۳۶۵.....	جعفری، رضا
۳۶۶.....	جعفری، سید حبیبی
۳۶۷.....	جعفری، مجید
۳۶۸.....	جعفری، محمد
۳۶۹.....	جعفری، محمدرضا
۳۷۰.....	جعفری، مهدی
۳۷۱.....	جعفری سیریزی، عباس
۳۷۲.....	جعفری سیریزی، محمدعلی

۳۰۲.....	پوراکبر، عبدالعلی
۳۰۴.....	پورحسن، غلامعلی
۳۰۵.....	پوررضا، اسماعیل
۳۰۶.....	پوررمضان، محمد
۳۰۶.....	پورشمسیان، حسن
۳۰۸.....	پورعباس، قدیر
۳۰۹.....	پورمحمدی، محمدتقی
۳۱۰.....	پورهادی نجف آبادی، یدالله
۳۱۲.....	پوریزدانپرست، محمدعلی
۳۱۳.....	پیشوایی، ابراهیم

ت

۳۱۵.....	تابش، محمد
۳۱۶.....	تاتاری، ابوالقاسم
۳۱۷.....	تاجزاد، سیدمهدی
۳۱۸.....	تاجی، مظفر
۳۱۹.....	تارم، میثم
۳۲.....	تجدد، کمال
۳۲۱.....	تجدد، مجدالدین
۳۲۲.....	تجلائی، محمد
۳۲۳.....	ترابی، سید محمود
۳۲۴.....	ترابی، محمود
۳۲۵.....	ترابی گودرزی، حسن
۳۲۶.....	ترکی هرچکانی، قاسم
۳۲۷.....	تفرشی، سیدهادی
۳۲۸.....	تقوایی، رمضانعلی
۳۲۹.....	تقوی، سیداحمد
۳۳۰.....	تقوی، سیدحسین
۳۳۱.....	تقوی، سیدرضا
۳۳۴.....	تقوی، سیدعباس
۳۳۵.....	تقوی، سیدمحمد
۳۳۶.....	تقوی، سیدمحمد
۳۳۷.....	تقی پور، حسین
۳۳۸.....	تقی زاده، حسین
۳۳۹.....	تقی زاده، حسینعلی
۳۴۰.....	تقی زاده، محمدحسین

جعبی ستوا، هادی ۴۱۱	جعفری سبزی، مرتضی ۳۷۳
حجازی، سید امین الله ۴۱۲	جعفری نسب، علی اصغر ۳۷۴
حجت پناه، مهدی ۴۱۲	جلالی، سید محمود ۳۷۵
حجتی، محمدعلی ۴۱۳	جلالی خمینی، حیدرعلی ۳۷۶
حجتی زاده، علی اصغر ۴۱۴	جلیلی، جلیل ۳۷۶
حجتی کرمانی، محمدجواد ۴۱۶	جلیلی مقدم زرنقی، جلیل ۳۷۷
حجتی نیا، مهدی ۴۱۷	جمالی زاده، حسین ۳۷۹
حجتی یزدی، محمدحسن ۴۱۸	جمیاری، علی اکبر ۳۸۰
حججی، سیدسجاد ۴۱۸	جناتی، حسین ۳۸۱
حسنانی، مصطفی ۴۲۰	جنتی، احمد ۳۸۲
حسن زاده، احمد ۴۲۱	جنتی نیا، علی ۳۸۴
حسن زاده، حمید ۴۲۲	جنیدی جعفری، احمد ۳۸۵
حسنعلی تقی، جواد ۴۲۳	جوادی حسین بادی، اکبر ۳۸۶
حسینی، سید مجتبی ۴۲۴	جوادی ندوشن، محمد ۳۸۷
حسینی، غلامرضا ۴۲۵	جوکار، رضا ۳۸۸
حسینی نسب، مرادعلی ۴۲۷	جهاندار لاشکی، یزدان ۳۸۹
حسین پناهی، اسعد ۴۲۸	جهانگیری زرکانی، حسین ۳۸۹
حسین پور، سعید ۴۲۹	چهرمی، محمد رحیم ۳۹۰
حسین پور، علی اکبر ۴۲۹	
حسین زاده، احمدعلی ۴۳۰	
حسن نژادیان، غلامعلی ۴۳۱	
حسینی، سید ابراهیم ۴۳۲	
حسینی، سید ابراهیم ۴۳۳	
حسینی، سید ابوالفضل ۴۳۴	
حسینی، سید احمد ۴۳۵	
حسینی، سید حسین ۴۳۶	
حسینی، سید حسین ۴۳۷	
حسینی، سید حسین ۴۳۸	
حسینی، سید حسین ۴۳۹	
حسینی، سید حسین ۴۴۰	
حسینی، سید حسین ۴۴۲	
حسینی، سید حسین ۴۴۳	
حسینی، سید حجتان ۴۴۳	
حسینی، سید رضا ۴۴۴	
حسینی، سید ضیاء ۴۴۵	
حسینی، سیدعلی ۴۴۶	
	ح
	حاتم نیا، حبیب الله ۳۹۳
	حاج امینی، ابراهیم ۳۹۴
	حاجبی، غلامرضا ۳۹۷
	حاج علی اکبری، محمدجواد ۳۹۸
	حاجیان، عبدالله ۳۹۹
	حاجی زاده، جواد ۴۰۰
	حاجی زاده، رحمت الله ۴۰۱
	حاجی زاده، محمدعلی ۴۰۲
	حاجی شیخی، افشین ۴۰۳
	حاجیلری، حسین ۴۰۴
	حاجیلو، محمد ۴۰۴
	حافظ زاده، محمد ۴۰۵
	حافظ نیا، کاظم ۴۰۶
	حامدی، رفعت الله ۴۰۷
	حانری شیرازی، محمدصادق ۴۰۸
	حانری طبسی، سید محمدعلی ۴۱۰

۴۹۰.....	حسینی مقدم، سید اسماعیل	۴۴۸.....	حسینی، سید علی
۴۹۱.....	حسینی مقدم، محمّد علی	۴۴۹.....	حسینی، سید علی
۴۹۲.....	حسینی منش، سید ابوالحسن	۴۴۹.....	حسینی، سید علی
۴۹۳.....	حسینی منش، سید محمّد باقر	۴۵۰.....	حسینی، سید علی اصغر
۴۹۴.....	حسینی نسب، سید عمران	۴۵۱.....	حسینی، سید علی محمّد
۴۹۵.....	حسینی ورجانی، سید محمّد تقی	۴۵۲.....	حسینی، سید عیسی
۴۹۵.....	حصاری، رمضانعلی	۴۵۳.....	حسینی، سید قاسم
۴۹۶.....	حصاری، محمّد	۴۵۴.....	حسینی، سید کاظم
۴۹۷.....	حقایقی، سید حسین	۴۵۵.....	حسینی، سید مجدالدین
۴۹۸.....	حق شناس، رسول	۴۵۶.....	حسینی، سید محمّد
۴۹۸.....	حقیان، رضا	۴۵۷.....	حسینی، سید مقیدار
۵۰۰.....	حکمت، محمّد	۴۵۸.....	حسینی، سید محمد مهدی
۵۰۰.....	حکیمی، احمد	۴۵۹.....	حسینی، سید مراد
۵۰۱.....	حکیمی فر، حکمت	۴۶۰.....	حسینی، سید مقیم
۵۰۲.....	حلاجی مفرد، محمّد حسین	۴۶۱.....	حسینی، سید نصیر
۵۰۳.....	حمادی، عبدالرسول	۴۶۲.....	حسینی، سید نورالله
۵۰۴.....	حمزه ای، کاظم	۴۶۳.....	حسینی، علی رضا
۵۰۴.....	حمیدی، سید ابوالقاسم	۴۶۴.....	حسینی ارسنجانی، سید محمّد حسن
۵۰۶.....	حمیدی نژاد، محمّد	۴۶۵.....	حسینی ارسنجانی، سید محمّد حسین
۵۰۷.....	حیدر نژاد، رحیم	۴۶۷.....	حسینی اصفهانی، سید قاسم
۵۰۸.....	حیدری، اسدالله	۴۶۸.....	حسینی المذنی، سید رضی
۵۰۹.....	حیدری، علی	۴۶۹.....	حسینی امیری، سید محمّد حسین
۵۰۹.....	حیدری، علی	۴۷۰.....	حسینیان، سید محمّد
۵۱۲.....	حیدریان، محمّد	۴۷۱.....	حسینی پور، سید علی
۵۱۳.....	حیدری زاده، محمّد	۴۷۲.....	حسینی خامنه ای، سید علی
۵۱۴.....	حیدری سودجانی، مهدی	۴۷۹.....	حسینی خراسانی، غلام حیدر
۵۱۵.....	حیدری فطرت، مهدی	۴۸۰.....	حسینی دهنوی، سید محسن
۵۱۶.....	حیدری کاشانی، محسن	۴۸۱.....	حسینی راد، سید علی اکبر
۵۱۷.....	حیدری نراقی، علی اکبر	۴۸۲.....	حسینی رکنی، سید حسین
۵۱۸.....	حیدری نسب، حمید رضا	۴۸۲.....	حسینی زاده، سید محمود
۵۱۹.....	حیدری نسب، علی	۴۸۳.....	حسینی زاده خضر آبادی، سید علی
		۴۸۴.....	حسینی زید آبادی، سید محمود
		۴۸۵.....	حسینی شاه رودی، سید عبدالهادی
		۴۸۶.....	حسینی فرد، سید عبدالرضا
		۴۸۷.....	حسینی مبارکه، سید محمّد
		۴۸۹.....	حسینی مجد، سید موسی

خ

۵۲۱.....	خاتمی، سید روح الله
۵۲۲.....	خاتمی، علی
۵۲۳.....	خاتم یزدی، سید عباس

۵۴۴	خدای، حسن	۵۲۵	خاتمی نژاد، اسماعیل
۵۴۵	خدای، علی	۵۲۶	خادم، محمّد رضا
۵۴۶	خردکیش، ابراهیم	۵۲۷	خادم‌الذکرین، مرتضی
۵۴۷	خرسند، محمّد	۵۲۸	خادمی، حمدا لله
۵۴۷	خرسندی، سید علی	۵۲۹	خاص امیری، محمّد رضا
۵۴۸	خرّمی، حسن	۵۲۹	خاکپور، سید علی
۵۴۹	خرّاعی، مصیب	۵۳۰	خاکشور، ولی
۵۵۰	خسروی، محمّد رضا	۵۳۱	خالصی، محمّد صادق
۵۵۱	خسروی، محمّد علی	۵۳۲	خالق پرست، حسین
۵۵۲	خسروی، محمّد علی	۵۳۳	خان بابایی ساعتلو، محمّد
۵۵۳	خضری، سیداعلا	۵۳۴	خانساری، اسماعیل
۵۵۴	خضیراوی، قاسم	۵۳۵	خانلری، احمد
۵۵۵	خلیل زاده، بیوک	۵۳۶	خانلری ریکنا، مهدی
۵۵۶	خلیلی، سید احمد	۵۳۷	خاوری اصطفی انانی، سنانی
۵۵۷	خلیلی، هادی	۵۳۸	خدا بخش، عیسی
۵۵۸	خلیلی پیر بلوط، علی	۵۳۹	خدا بنده شهرکی، مهدی
۵۵۹	خواجه پور، رحم الله	۵۴۰	خدا پرست، علی
۵۶۰	خواجه کریمی، رسول	۵۴۱	خداداد حسینی، سید محمّد حسین
۵۶۱	خوانساری، ابوالفضل	۵۴۲	خدادادی، حسن
۵۶۲	خیرالهی، محمود	۵۴۳	خدایی، احمد
		۵۴۴	خدایی، صادق